

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту
(повна назва факультету)
Економіки та фінансів
(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

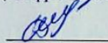
на здобуття освітнього ступеня

магістр

(назва освітнього ступеня)

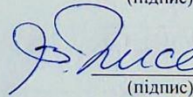
на тему: «Фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування
(на прикладі Головного управління ДПС у Тернопільській області)»

Виконав(ла): студент(ка) VI курсу, групи ПФм-61
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
(шифр і назва спеціальності)

(підпис)

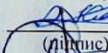
Долик І.С.
(прізвище та ініціали)

Керівник

(підпис)

Писемський В.В.
(прізвище та ініціали)

Нормоконтроль

(підпис)

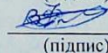
Крупка А.Я.
(прізвище та ініціали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Панухник О.В.
(прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

Фалович В.А.
(прізвище та ініціали)

Тернопіль
2024

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет

Факультет економіки та менеджменту

(повна назва факультету)

Кафедра

Економіки та фінансів

(повна назва кафедри)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ЕФ

Олена ПАНУХНИК

(підпис)

(прізвище та ініціали)

« »

2024 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

на здобуття освітнього ступеня

магістр

(назва освітнього ступеня)

за спеціальністю

072 «Фінанси, банківська справа та страхування та фондовий ринок»

(шифр і назва спеціальності)

студенту

Долик Ірині Степанівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування (на прикладі
Головного Управління ДПС у Тернопільській області)

Керівник роботи

Письменний Віталій Валерійович, доктор економічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом ректора від «30» вересня 2024 року № 4/7-959

2. Термін подання студентом завершеної роботи

20.12.2024

3. Вихідні дані до роботи

нормативно-правові акти, офіційні звіти ДПС України,

наукові публікації

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

2. АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА
(НА ПРИКЛАДІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ДПС У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

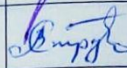
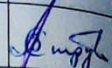
3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНИХ І РЕГУЛЮЮЧИХ АСПЕКТІВ АКЦИЗНОГО
ОПОДАТКУВАННЯ

4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ГОЛОВНОМУ УПРАВЛІННІ ДПС У
ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, слайдів)

Рис. 2.1. Динаміка стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області акцизного податку до державного та місцевих бюджетів
протягом 2020–2024 рр., млн грн., Рис. 2.2 структура надходження акцизного податку до державного бюджету за 2024 р.,
Рис. 2.3. Структура надходження акцизного податку до місцевого бюджету за 2024р., Рис. 2.4. Кількість перевірок
суб'єктів господарювання, проведених ГУ ДПС у Тернопільській області протягом 2020–2024 рр., Рис. 2.5. Видані
ліцензії на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами в Тернопільській
області за період 2020–2024 рр., Рис. 2.6. Анульовані ліцензії на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними
напоями та тютюновими виробами в Тернопільській області за період 2020–2024 рр., Рис. 2.7. Кількість переоформлених
ліцензій ГУ ДПС у Тернопільській області за 2024 р., Рис. 3.1. Інтерфейс «Е-кабінету», Рис. 3.1. Інтерфейс «Е-кабінету»,
Рис. 3.2. Інтерфейс чат-боту «InfoTAX», Рис. 3.3. Інтерфейс сервісу «Пульс», Рис. 3.4. Інтерфейс додатку «Моя
податкова»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Радинський С.В., к.е.н., доцент		
Безпека в надзвичайних ситуаціях	Стручок В.С., старший викладач кафедри ОХ		

7. Дата видачі завдання «01» жовтня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір та затвердження теми кваліфікаційної роботи	30.09.2024	Виконано
2	Робота над планом, затвердження плану	08.11.2024	Виконано
3	Пошук та підбір літератури, відповідно до затвердженого плану	15.11.2024	Виконано
4	Робота над першим (теоретичним) розділом	22.11.2024	Виконано
5	Робота над другим (аналітичним) розділом	29.11.2024	Виконано
6	Робота над третім (проектно-рекомендаційним) розділом	06.12.2024	Виконано
7	Робота над четвертим розділом «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях». Підписання розділу в консультантів	13.12.2024	Виконано
8	Проходження нормоконтролю	14.12.2024	Виконано
9	Підготовка керівником відгуку та отримання зовнішньої рецензії	15.12.2024	Виконано
10	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16.12.2024	Виконано
11	Робота ЕК. Захист кваліфікаційної роботи	23.12.2024	Виконано

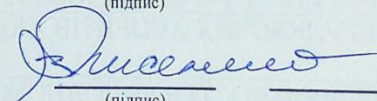
Студент

(підпис)

Долик І.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Письменний В.В.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Долик І.С. Фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування (на прикладі Головного управління ДПС у Тернопільській області). – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – ТНТУ. – Тернопіль, 2024.

Об'єктом дослідження є фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення теоретичних і нормативно-правових основ акцизного оподаткування, аналіз практики та проблематики адміністрування акцизного податку в Україні, вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки.

Для виконання завдань використовувалися наступні наукові методи дослідження: аналізу, логічний, історичний, синтезу, порівняння, узагальнення тощо.

У кваліфікаційній роботі вивчено сутність акцизного податку, його функцій та ролі в системі непрямих податків; ознайомлено з історичними передумовами виникнення та розвитку акцизного оподаткування; проаналізовано законодавче регулювання акцизного оподаткування в Україні; вивчено прядок адміністрування і механізм справляння акцизного податку; проаналізовано роботу податкових органів з контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати до бюджету акцизного податку; ознайомлено з особливостями ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з торгівлі підакцизними товарами; визначено перспективи підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари; вироблено підходи щодо вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки; обґрунтовано можливості адаптації зарубіжного досвіду акцизного оподаткування до вітчизняної практики; вивчено питання охорони праці та безпеки життєдіяльності в податкових органах.

Ключові слова: акцизний податок, підакцизні товари, податкове адміністрування, податковий контроль.

ABSTRACT

Dolyk I.S. Fiscal and Regulatory Aspects of Excise Taxation (Main Department of the State Tax Service in the Ternopil Region as a case study). – Manuscript.

Research for obtaining a Master's degree in the specialty 072 «Finance, Banking, Insurance and Stock Market». – TNTU. – Ternopil, 2024.

The object of the study is the fiscal and regulatory aspects of excise taxation.

The purpose of the qualification work is to study the theoretical and regulatory foundations of excise taxation, analyze the practice and issues of excise tax administration in Ukraine, and develop proposals on this basis to improve excise tax administration in the context of digitalization of the economy.

Research methods. Performing the tasks, the following were used: analysis, logical, historical, synthesis, comparison, generalization, etc.

The qualification work studied the essence of excise tax, its functions and role in the system of indirect taxes; familiarized with the historical prerequisites for the emergence and development of excise taxation; analyzed the legislative regulation of excise taxation in Ukraine; studied the line of administration and the mechanism of excise tax collection; analyzed the work of tax authorities to control the timeliness, reliability, completeness of the accrual and payment to the budget of excise tax; familiarized with the features of licensing the activities of business entities trading in excisable goods; identified the prospects for increasing excise tax rates on excisable goods; developed approaches to improving excise tax administration in the context of digitalization of the economy; substantiated the possibilities of adapting foreign experience of excise taxation to domestic practice; studied the issue of labor protection and safety in tax authorities.

Key words: excise tax, excisable goods, tax administration, tax control.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	11
1.1. Сутність акцизного податку, його функції та роль в системі непрямих податків.....	11
1.2. Історичні передумови виникнення та розвитку акцизного оподаткування.....	19
1.3. Законодавче регулювання акцизного оподаткування в Україні.....	26
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА (НА ПРИКЛАДІ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ДПС У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ).....	33
2.1. Порядок адміністрування і механізм справляння акцизного податку.....	33
2.2. Контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати до бюджету акцизного податку.....	39
2.3. Ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з торгівлі підакцизними товарами.....	47
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНИХ І РЕГУЛЮЮЧИХ АСПЕКТІВ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	54
3.1. Перспективи підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари.....	54
3.2. Вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки.....	60
3.3. Адаптація зарубіжного досвіду акцизного оподаткування до вітчизняної практики.....	68
Висновки до розділу 3.....	73
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ ПОДАТКОВІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	75
4.1. Охорона праці в податкових органах.....	75
4.2. Уразливість органів ДПС до впливу ситуацій воєнного стану.....	78
4.3. Організація планування та фінансування робіт із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій і їх наслідків.....	82
Висновки до розділу 4.....	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах багатьох викликів, з якими сьогодні стикається Україна, акцизне оподаткування є ключовим інструментом державної податкової політики та відіграє вагомий роль у регулюванні соціально-економічних процесів. Його значущість визначається високою фіскальною ефективністю і здатністю впливати на структуру споживання товарів, які мають вагомий вплив на здоров'я населення та навколишнє середовище.

Акцизний податок традиційно є важливим джерелом доходів державного та місцевих бюджетів. Його фіскальна значимість пояснюється обсягами надходження та можливостями прогнозування. Це зумовлено тим, що об'єктами акцизного оподаткування є товари з відносно нееластичним попитом, такі як алкогольні напої, тютюнові вироби та паливо. Дані товари зазвичай не зазнають значних коливань у споживанні в короткостроковій перспективі, що забезпечує стабільність бюджетних надходжень.

Окрім фіскальної функції, акцизне оподаткування виконує важливу регулюючу функцію, спрямовану на зміну поведінки споживачів. Високі ставки акцизів на алкогольні напої та тютюнові вироби мають на меті зменшення їх споживання, що сприяє покращенню здоров'я людей. Це особливо важливо в контексті боротьби з хронічними захворюваннями, такими як рак та серцево-судинні хвороби, які значною мірою пов'язані із вживанням підакцизних товарів.

Застосування акцизів на паливо має важливе значення для зменшення негативного впливу на довкілля. Високі ставки акцизного податку стимулюють скорочення споживання традиційних видів палива, що є однією з головних причин забруднення повітря та зміни клімату. Це, в свою чергу, сприяє розвитку альтернативних джерел енергії та впровадженню екологічно чистих технологій. У перспективі акцизи на паливо повинні стати важливим інструментом стимулювання сталого розвитку.

Сучасні виклики, такі як зміни в споживчих поведінках, розвиток тіньової економіки та незаконна торгівля підакцизними товарами, вимагають постійного вдосконалення акцизного законодавства та механізмів контролю. Застосування інноваційних технологій для відстеження виробництва та обігу підакцизних товарів, а також проведення інформаційних кампаній щодо ризиків їх споживання, є важливими аспектами для підвищення ефективності акцизного оподаткування.

Теоретичні та практичні засади акцизного оподаткування розглядалися у працях В.Л. Андрущенка, В.В. Буряковського, О.Д. Данілова, Т.І. Єфименко, А.І. Крисоватого, І.О. Лютого, В.М. Мельника, М.А. Науменка, С.В. Онишко, В.М. Опаріна, В.В. Письменного, А.М. Соколовської, В.М. Федосова та інших. Незважаючи на розробленість досліджуваної проблематики, особливої уваги потребує вивчення фіскальних та регулюючих аспектів акцизного оподаткування з огляду на виклики, з якими сьогодні стикається Україна.

Таким чином, актуальність дослідження обумовлена важливістю акцизного податку для забезпечення стабільності наповнення державного та місцевих бюджетів, покращення здоров'я населення, досягнення соціальної справедливості та зменшення негативного впливу на довкілля. Це робить цей податок невід'ємним елементом податкової системи України сучасного зразка, який потребує постійної уваги та вдосконалення.

Метою дослідження є вивчення теоретичних і нормативно-правових основ акцизного оподаткування, аналіз практики та проблематики адміністрування акцизного податку в Україні, вироблення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки.

Основні **завдання** випускної кваліфікаційної роботи наступні:

- вивчення сутності акцизного податку, його функцій та ролі в системі непрямих податків;
- ознайомлення з історичними передумовами виникнення та розвитку акцизного оподаткування;

- аналіз законодавчого регулювання акцизного оподаткування в Україні;
- вивчення прядку адміністрування і механізму справляння акцизного податку;
- аналіз роботи податкових органів з контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати до бюджету акцизного податку;
- ознайомлення з особливостями ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з торгівлі підакцизними товарами;
- визначення перспектив підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари;
- вироблення підходів щодо вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки;
- обґрунтування можливостей адаптації зарубіжного досвіду акцизного оподаткування до вітчизняної практики;
- вивчення особливості охорони праці та безпеки життєдіяльності в податкових органах.

Об'єктом дослідження є фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування.

Предмет дослідження – прядок адміністрування і механізм справляння акцизного податку.

Інформаційною базою дослідження є Податковий і Бюджетний кодекси України, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства фінансів України та Державної податкової служби України, що регулюють питання акцизного оподаткування, статистичні звіти й аналітичні матеріали ГУ ДПС у Тернопільській області щодо надходження до бюджетів акцизного податку, праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджують фіскальні та регулюючі аспекти акцизного оподаткування.

Методи дослідження. У першому розділі, присвяченому теоретичним і нормативно-правовим основам акцизного оподаткування, використано діалектичний підхід, системний аналіз, логічний та історичний методи. У другому розділі, що розглядає практику та проблематику адміністрування

акцизного податку, використано методи аналізу, синтезу, порівняння та інші. У третьому розділі, в якому запропоновано заходи з вдосконалення фіскальних і регулюючих аспектів акцизного оподаткування, використано методи порівняльного аналізу та узагальнення.

Наукова новизна роботи полягає в уточненні визначення акцизного податку, що міститься в законодавстві, в частині його адаптації до сучасних економічних умов та потреб державного регулювання. Крім того, традиційні функції акцизного оподаткування доповнено антиінфляційною, стимулюючою, превентивною та захисною. Такий підхід дає змогу розглядати акцизний податок як інструмент впливу на споживання, виробництво та імпорт товарів, сприяючи досягненню макроекономічної стабільності, розвитку пріоритетних галузей економіки, захисту здоров'я громадян та боротьбі з нелегальним ринком.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці пропозицій щодо автоматизації та цифровізації процесів адміністрування акцизного оподаткування з метою підвищення ефективності розрахунків, забезпечення точності та своєчасності сплати податків, поліпшення податкової дисципліни, зниження корупційних бар'єрів, підвищення прозорості діяльності податкових органів, створення умов для зниження бюрократичних перешкод, полегшення бізнес-процесів та стимулювання розвитку економіки.

Апробація основних результатів дослідження. Основні результати дослідження пройшли апробацію на XI, XII та XIII Міжнародних науково-практичних конференціях «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах».

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 101 сторінка. Для наочного відображення основних результатів дослідження подано 9 таблиць і 11 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел містить 56 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

1.1. Сутність акцизного податку, його функції та роль в системі непрямих податків

Податки є фундаментальним елементом економічної системи держави, забезпечуючи її фінансову стабільність і сприяючи реалізації стратегічних завдань. Через надходження від податкових платежів держава виконує свої соціальні, економічні, оборонні та інші функції, інвестує у розвиток людського капіталу, зокрема в освіту, науку та культуру, забезпечує добробут громадян. Податкова система є ключовим інструментом економічної політики, формуючи стимули для економічної діяльності й забезпечуючи справедливий розподіл ресурсів.

Серед усіх податкових платежів акцизний податок посідає особливе місце завдяки своїй багатофункціональності. Він не лише виступає джерелом наповнення державного та місцевих бюджетів, а й впливає на поведінку споживачів, регулюючи споживання товарів, які мають негативний соціальний або екологічний ефект, таких як алкоголь, тютюнові вироби, паливо. Використання акцизного податку також допомагає державі контролювати зовнішні ефекти виробництва і споживання цих товарів, спрямовуючи отримані кошти на екологічні та соціальні програми.

Акцизний податок є важливим інструментом для досягнення економічної ефективності. Його адміністрування сприяє зменшенню тіньового обороту підакцизних товарів, збільшує прозорість ринку та посилює фінансову дисципліну. Водночас стягнення цього податку потребує зваженого підходу, оскільки надмірно високі ставки можуть призвести до зростання нелегального виробництва й контрабанди. Таким чином, акцизний податок є джерелом доходів бюджету та інструментом впливу на економічні, соціальні, екологічні процеси.

Податковий кодекс України визначає акцизний податок як «непрямий податок, яким оподатковується споживання окремих видів товарів (продукції), визначених цим Кодексом як акциз, що включається до ціни таких товарів (продукції)» [27]. Таке формулювання залишає поза увагою важливі аспекти, зокрема його багатофункціональну природу. У сучасних умовах акцизний податок виконує не лише фіскальну функцію, а й регулюючу, впливаючи на екологічну стабільність, здоров'я населення та поведінку споживачів. Відсутність у визначенні акценту на цих функціях звужує розуміння цього податку як інструменту податкової політики держави.

Контекст «включається до ціни товарів» визначенні акцизного податку в Податковому кодексі України, потребує уточнення, оскільки не відображає складних економічних механізмів передачі податкового навантаження. У практичній площині акцизний податок є непрямим, що означає його перекладення на кінцевого споживача через механізм ціноутворення. Проте рівень і характер такого перекладення залежать від низки економічних факторів, серед яких ключовими є еластичність попиту та пропозиції на оподатковуваний товар.

Недостатність уваги до цих аспектів у визначенні акцизного податку може ускладнити його практичне застосування та призвести до невідповідності між очікуваними та реальними наслідками запровадження акцизу. Більше того, вплив акцизу на конкурентоспроможність виробників і доступність товарів для населення також варіюється залежно від цих економічних умов. Вважаємо, що з науково-практичної точки зору, у визначенні акцизного податку доцільно врахувати не лише формальну складову «включення до ціни».

На нашу думку, акцизний податок – це непрямий податок, що справляється з окремих видів товарів (продукції), визначених законодавством, включається до їх ціни та сплачується виробниками або імпортерами. Таке формулювання є простим та зрозумілим. Воно вказує, що акциз включається до ціни товарів і сплачується виробниками або імпортерами, що дозволяє споживачам бачити вартість податку у кінцевій ціні продукту, забезпечуючи

прозорість податкового навантаження.

У підходах до визначення акцизного податку існують певні розбіжності (табл. 1.1). Так, О.В. Сторожук та А.М. Гезей підкреслюють, що акциз встановлюється як додавання до ціни товару, що робить його складовою кінцевої вартості [50, с. 107]. З одного боку, це трактування відображає природу акцизного податку як непрямого та механізм його сплати, який реалізується через включення до ціни товару. З іншого боку, формулювання є надто спрощеним і не враховує ключових економічних аспектів, таких як вплив еластичності попиту та пропозиції на перекладення податкового навантаження.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення акцизного податку

Автори	Визначення
Маліс Н.І.	Податок, включений у ціну товару, де покупці фактично є носіями податкового тягара
Сторожук О.В. та Гезей А.М.	Податок, який встановлюється як додавання до ціни товару, що робить його складовою кінцевої вартості
Фрадинський О.А.	Податок на високорентабельні та монопольні товари, де податковий тягар перекладається на кінцевого споживача

Примітка: побудовано на основі [50, с. 107; 21, с. 85; 53, с. 58]

Визначення акцизу, запропоноване Н. І. Маліс, як податку, включеного у ціну товару, де покупці фактично є носіями податкового тягара, має свої позитивні та дискусійні моменти [21, с. 85]. Воно правильно підкреслює основну непряму природу акцизу та економічний механізм перекладення податкового навантаження на кінцевого споживача. Проте акцент виключно на споживачах звужує розуміння акцизу як багатофункціонального інструменту податкової політики, що має не лише фіскальний, а й регуляторний вплив, наприклад, на екологію чи здоров'я населення.

Характеристика акцизу, запропонована О.А. Фрадинським, як податку на високорентабельні та монопольні товари, тягар якого перекладається на кінцевого споживача [53, с. 58], має правильне твердження. Це визначення акцентує увагу на фіскальній природі акцизу, спрямованій на оподаткування товарів з високою доданою вартістю або монопольним становищем, що

забезпечує значний внесок у бюджет і мінімальні втрати економічної ефективності. Також це визначення підкреслює непряму природу акцизного податку, де основним платником виступає споживач.

Розглянемо функції акцизного податку (табл. 1.2). Ними є основні напрямки впливу, що визначають його роль у податковій політиці держави.

Таблиця 1.2

Наукові підходи до характеристики функцій акцизного податку

Автори	Основні ідеї акцизного оподаткування	Функції
Карпенко С.П.	Виділяв акцизний податок як механізм стимулювання екологічної модернізації виробництва та зменшення споживання ресурсів, шкідливих для довкілля	Екологічна, регулююча
Коротун В.І.	Досліджував історичну еволюцію акцизів і їхню роль у формуванні бюджетів та регулюванні соціально-економічних процесів	Регулююча, соціальна
Кучерявенко М.П.	Розглядав податки як багатофункціональний інструмент державної політики	Фіскальна, регулююча, контрольна
Лютий І.О., Петренко М.О.	Аналізували роль акцизів у забезпеченні стабільних бюджетних доходів та фінансуванні соціально значущих програм (освіта, охорона здоров'я)	Фіскальна, соціальна

Примітка: побудовано на основі [14 с. 135; 18, с. 48; 19, с. 157; 20, с. 93]

Узагальнені погляди дослідників щодо функцій акцизного податку розкривають багатогранність цього інструменту оподаткування. С.П. Карпенко наголошує на екологічній складовій акцизу, підкреслюючи його здатність стимулювати модернізацію виробництва та зменшувати споживання ресурсів, шкідливих для довкілля [14, с. 135]. Такий підхід є особливо актуальним у контексті посилення екологічних викликів. Проте акцент виключно на екологічній функції може звужувати розуміння ролі акцизу як універсального інструменту податкової політики.

В.І. Коротун, аналізуючи історичний розвиток акцизів, робить висновок про їхню регулюючу та соціальну функції [18, с. 48]. Це демонструє акциз як засіб впливу на соціально-економічні процеси та зменшення соціальної нерівності. Щоправда, в сучасних умовах зростаючої ролі ринкових механізмів

такі функції можуть втрачати свою ефективність через труднощі з контролем нелегального обігу товарів, що знижує регуляторну дієвість акцизів.

Цікавим для наукового аналізу є представлення акцизного податку М.П. Кучерявенком як багатофункціонального інструмента державної політики, наголошуючи на його фіскальній, регулюючій і контрольній функціях [19, с. 157]. Такий підхід є комплексним, але водночас узагальненим, оскільки не враховує специфіки впливу акцизів на окремі ринки. Наприклад, «податок» на тютюн чи алкоголь має відмінні соціальні та економічні наслідки порівняно з «податком» на пальне чи енергоносії.

І.О. Лютий та М.О. Петренко акцентують на фіскальній та соціальній функціях акцизного податку, пов'язуючи його з фінансуванням соціально значущих програм [20, с. 93]. З одного боку, ця думка відповідає сучасним пріоритетам державної політики, зокрема у сфері освіти та охорони здоров'я. З іншого боку, автори не враховують, що надмірне підвищення акцизів може призвести до тінізації ринку, що зменшить фіскальну ефективність податку та його спроможність фінансувати соціальні програми.

Узагальнення функцій акцизного податку представимо в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Характеристика традиційних функцій акцизного податку

Функції	Характеристика
Фіскальна	Наповнення бюджету через оподаткування підакцизних товарів. Стабільний попит на такі товари забезпечує надходження навіть за умов економічної нестабільності
Регулююча	Вплив на споживчу поведінку та економічні процеси. Акцизи обмежують споживання шкідливих для здоров'я чи довкілля товарів, стимулюють екологічні технології та альтернативну енергетику
Соціальна	Зменшення соціальної нерівності шляхом оподаткування товарів розкоші або тих, що споживаються переважно заможними верствами населення
Контрольна	Моніторинг обсягів виробництва, імпорту та продажу підакцизних товарів, забезпечення прозорості ринкових відносин і протидія нелегальному обігу

Примітка: побудовано автором

Ключовою з цих функцій є регулююча. Зокрема, В.В. Письменний підкреслює важливість акцизного податку як регулюючого інструмента, що

відіграє значну роль у формуванні бюджетних надходжень та підтримці соціальної політики держави [26, с. 54]. Науковець аналізує його вплив на соціально-економічні процеси, зокрема на споживчу поведінку населення та структуру витрат, а також на фінансування соціальних програм. Завдяки своєму регулюючому ефекту акцизний податок допомагає не лише поповнювати бюджет, а й сприяє досягненню соціальних і економічних цілей, таких як обмеження споживання шкідливих товарів і стимулювання екологічно чистих виробництв.

Крім основних функцій акцизного податку, можна виділити й інші, які доповнюють його роль у функціональній державі (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Характеристика альтернативних функцій акцизного податку

Функції	Характеристика
Антиінфляційна	Акцизний податок може виконувати антиінфляційну роль, зменшуючи надмірне споживання товарів, що можуть спричинити інфляційний тиск. Через обмеження споживчого попиту на певні товари акцизи допомагають стабілізувати економічні процеси
Стимулююча	Акцизний податок може стимулювати розвиток нових технологій, інновацій та альтернативних джерел енергії. Введення пільгових ставок акцизів товарів, які відповідають стандартам сталого розвитку, стимулює інвестиції
Превентивна	Важливою функцією акцизного податку є запобігання споживанню товарів, що завдають шкоди здоров'ю чи навколишньому середовищу. Наприклад, високі ставки акцизів на тютюнові вироби чи алкоголь сприяють зниженню рівня їхнього споживання
Захисна	Акциз може мати захисну роль для внутрішнього ринку. Це виявляється в обмеженні імпорту певних товарів через підвищення акцизних ставок на імпортовану продукцію, що забезпечує захист національних виробників від конкуренції з боку дешевого імпорту

Примітка: побудовано автором

Антиінфляційна функція акцизного податку полягає у здатності регулювати попит на певні товари, що може сприяти зменшенню інфляційного тиску на економіку. Зокрема, шляхом підвищення акцизних ставок на продукцію, яка має потенціал викликати перегрів економіки, держава може обмежити надмірне споживання, тим самим стабілізуючи загальний рівень цін і підтримуючи макроекономічну рівновагу. Цей механізм дозволяє регулювати

споживчу активність таким чином, щоб вона не призводила до виникнення інфляційних сплесків, знижуючи соціальні витрати, пов'язані з цими процесами.

Стимулююча функція акцизного податку проявляється через використання податкового інструменту для підтримки інновацій та технологічних змін. Введення пільгових ставок акцизів для екологічно чистих товарів, що відповідають стандартам сталого розвитку, стимулює розвиток нових технологій та сприяє зростанню інвестицій у таких галузях. Такий підхід підтримує економічний розвиток і сприяє адаптації національної економіки до глобальних екологічних вимог, знижуючи залежність від традиційних ресурсів і сприяючи розвитку «зелених» технологій.

Превентивна функція акцизного податку реалізується через обмеження споживання товарів, які можуть мати негативний вплив на здоров'я населення або довкілля. Високі ставки акцизів на шкідливі для здоров'я товари, такі як алкоголь чи тютюн, виконують роль стримування їх споживання, що допомагає знизити соціальні витрати на охорону здоров'я і сприяє поліпшенню загального стану здоров'я нації. Цей механізм дозволяє зменшити рівень споживання товарів, які можуть мати негативні зовнішні ефекти, й забезпечити більш здорове суспільство.

Захисна функція акцизного податку полягає в забезпеченні конкурентних переваг для національних виробників. Високі акцизні ставки на імпортовані товари створюють бар'єри для іноземних конкурентів, що дозволяє зберегти ринкову позицію внутрішніх виробників. Це дає змогу зберегти баланс між імпортними і місцевими товарами, підтримуючи національне виробництво та знижуючи ризики для економічної безпеки країни. Такий захист внутрішнього ринку сприяє розвитку і забезпечує економічну стабільність.

Акцизний податок відіграє багатогранну роль. По-перше, він є стабільним джерелом бюджетних надходжень, оскільки стягується з товарів масового споживання, таких як алкоголь, тютюн і пальне. Це важливо, оскільки попит на ці товари, як правило, є відносно нееластичним, тобто не сильно змінюється навіть при підвищенні цін, що спричинено акцизним податком. Така

властивість дозволяє державі отримувати сталий потік доходів, що особливо актуально в умовах економічної нестабільності чи криз, коли інші джерела доходів можуть бути більш волатильними.

По-друге, цей податок є інструментом державної політики, спрямованим на регулювання споживчої поведінки, обмеження використання шкідливих для здоров'я чи екології товарів та стимулювання екологічно відповідального виробництва й споживання. Це стосується таких товарів, як алкоголь, тютюнові вироби, а також паливо, що може бути шкідливим для екології через викиди шкідливих газів. Високі ставки акцизного податку на ці категорії товарів сприяють зменшенню їхнього споживання, оскільки підвищення цін часто змушує споживачів обирати альтернативи або знижувати споживання.

По-третє, акцизний податок дозволяє коригувати ринкові диспропорції, впливаючи на рівень попиту та пропозиції, що робить його ефективним механізмом для досягнення соціально-економічних цілей держави. Підвищення ставки акцизного податку на певні товари може знизити їх попит, оскільки споживачі часто реагують на підвищення цін через зменшення споживання або перехід до альтернативних товарів. Це дозволяє державі досягати кількох соціально-економічних цілей, зокрема зменшення споживання шкідливих або розкішних товарів, стимулювання попиту на більш здорові або екологічно безпечні продукти.

Таким чином, акцизний податок є важливим елементом системи непрямих податків, який виконує багатофункціональну роль. Його основними функціями є фіскальна, регулююча, соціальна, контрольна, які ми доповнили антиінфляційною, стимулюючою, превентивною та захисною, що дозволяє не лише забезпечувати стабільні бюджетні надходження, а й впливати на соціально-економічні процеси, регулювати споживчі звички та екологічні наслідки, сприяти розвитку національного виробництва.

1.2. Історичні передумови виникнення та розвитку акцизного оподаткування

Акцизне оподаткування є однією з найдавніших форм непрямих податків. Його корені можна простежити в стародавніх цивілізаціях, де подібні механізми використовувалися для оподаткування товарів, що мали стратегічне значення або були предметом широкого споживання. Сучасне акцизне оподаткування є результатом тривалої еволюції, впродовж якої воно адаптувалося до змінюваних економічних, політичних та соціальних реалій. Важливу роль у його розвитку відіграли такі фактори, як зміни в структурі економік, глобалізація ринків тощо.

Еволюція акцизного оподаткування відображає постійне прагнення держав забезпечити фінансову стабільність, водночас адаптуючи цей податок до викликів кожного історичного періоду [15].

Розвиток акцизного оподаткування має глибоке історичне коріння, що сягає часів Римської імперії, де вперше були введені податкові платежі у вигляді відсоткової надбавки до ціни товару. Одним із перших прикладів таких податків стало впровадження «*centesima rerum venalium*» – податку на споживання основних товарів, таких як вино, м'ясо та інші продукти першої необхідності. Цей податок, хоча й мав обмежене застосування, був важливим елементом фінансової системи Римської імперії, сприяючи поповненню державної скарбниці.

Важливість акцизів у цей період полягала в тому, що вони дозволяли державі контролювати усі економічні процеси, забезпечувати додаткові доходи та регулювати споживчі звички населення. Таким чином, римський досвід став основою для подальшого розвитку акцизного оподаткування в Середньовіччі та Новий час, зокрема в Європі, де цей інструмент поступово набував більш виразних фіскальних і регулюючих функцій.

У Середньовіччі акцизне оподаткування поширювалося на широкий спектр товарів, включаючи як предмети першої необхідності, так і товари розкоші. Це дозволяло державам ефективно збільшувати доходи, одночасно

мінімізуючи економічний тягар для більшості верств населення. Такі акцизи також сприяли обмеженню доступу до певних товарів для бідніших верств населення, що дозволяло державам спрямовувати їх споживання та стимулювати певні соціально-економічні процеси, зокрема регулюючи попит на дорогі товари.

Особливо значущим у контексті середньовічного акцизного оподаткування є податок на сіль у Франції, відомий як «gabelle». Цей акциз був одним із найбільш обтяжливих для населення, оскільки сіль була необхідним товаром для збереження продуктів харчування та задоволення базових потреб. Високі ставки цього податку, а також монополія корони на продаж солі стали причиною численних протестів серед населення, що призводило до масових заворушень і навіть бунтів. Протестні настрої були зумовлені соціальною несправедливістю, оскільки податок торкався різних верств населення, а його збір йшов на підтримку королівської влади.

У подальшому досвід Франції щодо акцизів поширився на інші європейські країни. Спочатку ці податки були перенесені до Голландії, а згодом і до Англії та інших країн. Важливим аспектом впровадження акцизів стало те, що ці податки були встановлені не лише на предмети розкоші, а й на такі стратегічно важливі продукти, як спирт. Введення акцизів на спирт стимулювало виробників до розвитку нових технологічних рішень, що дозволяли підвищити ефективність виробництва та знизити витрати. Такий податковий механізм стимулював технічні інновації та модернізацію виробничих процесів, що сприяло економічному розвитку країн [16].

Акцизне оподаткування на теренах України має глибоке історичне коріння, яке сягає X ст. Уже в цей період, згідно з історичними письмовими джерелами, почали стягуватися податки, подібні до сучасних акцизів, на продукцію, що використовувалася для виготовлення алкоголю. Зокрема, в Україні в той час вводилися такі форми оподаткування, як «медова» данина та «бражне» мито, яке стягувалося із солоду, хмелю та меду – основних інгредієнтів для виготовлення алкогольних напоїв. Це свідчить про раннє

розуміння необхідності обкладати податками певні товари, що мали велике значення для споживання та обігу в суспільстві.

Іншою формою акцизного оподаткування того часу була державна монополія – виключне право держави на виробництво та реалізацію на внутрішньому та зовнішньому ринках певних видів товарів. До таких експортного орієнтованих товарів відносилися хутро, смола, патока. На внутрішньому ринку монополія поширювалася на сіль, тютюн, мед, дьоготь. Найважливішим підакцизним товаром та одним із важливих джерел доходу державної казни було виробництво та реалізація алкогольних напоїв. Згодом, почали оподаткувати місця продажу алкоголю, а приватний продаж алкоголю було заборонено.

У контексті Київської Русі акцизи мали своєрідний характер, оскільки виконували не лише фіскальну роль, а й регулювали товарообіг між князівствами. «Мито» вважалося одним із прототипів акцизного податку, яке стягувалося з товарів, що перевозилися через території різних князівств. Таким чином, акцизне оподаткування в Україні започаткувалося як частина торговельної практики, що сприяла розвитку економічних відносин та збільшенню надходжень до державного бюджету. Водночас це була і форма контролю за рухом товарів, що в свою чергу дозволяло державі регулювати економічні процеси та монополізувати певні види виробництва.

У період правління Б. Хмельницького акцизні податки відігравали ключову роль у наповненні бюджету української держави. Згідно зі свідченнями мандрівника П. Алепського, Б. Хмельницький передавав право на збирання митних зборів і доходів від виробництва та реалізації підакцизних товарів, таких як мед, пиво та горілка, в оренду митним поборцям за значну суму – 100 тис. Динарів [13]. Це свідчить про високий рівень централізації податкових надходжень і розуміння стратегічної важливості акцизів як стабільного джерела державного доходу.

Крім фіскальної ролі, акцизний податок використовувався як інструмент державного регулювання. У цей період було впроваджено чітку регламентацію

зборів, що дозволяло контролювати виробництво та обіг підакцизних товарів. Зокрема, обкладенню підлягали такі товари, як сіль, спиртні напої та паливо, що забезпечувало додаткові надходження до бюджету та сприяло формуванню економічного суверенітету держави. Ця система оподаткування сприяла поповненню скарбниці й дозволяла здійснювати контроль за торгівлею, забезпечуючи економічну стабільність в умовах тогочасної політичної ситуації.

У Радянському Союзі акцизна система мала яскраво виражений монополістичний характер, оскільки обкладенню підлягала продукція, що виготовлялася виключно державними підприємствами. Це відповідало централізованій економічній моделі, де держава повністю контролювала виробництво, розподіл і реалізацію товарів. Акцизами обкладали насамперед товари з високим рівнем попиту, такі як тютюнові вироби, алкогольна продукція та нафтопродукти.

Таке оподаткування виконувало декілька функцій. По-перше, воно забезпечувало значний обсяг доходів до державного бюджету, що використовувалися для фінансування промислових і війських програм. По-друге, акцизи відігравали роль регулятивного інструмента, спрямованого на обмеження споживання товарів, які могли негативно впливати на здоров'я населення та використання енергетичних ресурсів. По-третє, монопольний контроль над виробництвом і реалізацією підакцизних товарів дозволяв державі управляти ціноутворенням і доступом до цих товарів, що відповідало політичній та економічній доктрині Радянського Союзу.

В Україні акцизний збір як окремий вид податку було запроваджено у 1991 р. відповідно до Закону України «Про акцизний збір» №1996-XII [30]. Ця податкова ініціатива стала важливою частиною новоствореної податкової системи незалежної держави, спрямованої на наповнення бюджету та регулювання економічних процесів.

Особливістю початкового етапу впровадження акцизного збору було те, що його структура та механізми значною мірою спиралися на досвід застосування податку з обороту, характерного для радянської фінансової моделі.

На відміну від міжнародних стандартів, зокрема практик європейських країн, українські акцизи спочатку мали спрощений і адаптований до вітчизняних умов характер. З часом структура акцизного збору та його ставки поступово модернізувалися з урахуванням міжнародних вимог, що стало необхідною умовою для інтеграції України в європейський економічний простір.

Спочатку список підакцизних товарів включав 27 позицій, що охоплювали як традиційні алкогольні та тютюнові вироби, так і предмети розкоші. До останніх належали килими, ікра, шоколад, кришталі, автомобільні шини, вироби зі шкіри та хутра. Такий широкий перелік свідчив про спробу держави охопити значну частину ринкових товарів з метою збільшення бюджетних надходжень.

Платниками акцизного збору на той час визнавалися підприємці, які реалізовували підакцизну продукцію на внутрішньому ринку. Проте цей підхід виявився малоефективним, адже велика кількість платників ускладнювала контроль за сплатою податку. Крім того, акцизний збір суттєво впливав на ціноутворення на кожному етапі товарообігу, що створювало додаткові економічні труднощі. У зв'язку з цим у 1993 р. було впроваджено нову систему акцизного оподаткування, регламентовану Декретом Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір» [29]. Ця система діяла до 2011 р., забезпечуючи більш чітке регулювання та адміністрування акцизного податку.

На початкових етапах акцизного оподаткування в Україні застосовувалися виключно адвалорні ставки, які визначалися у відсотках від вартості товару. Такий підхід спрощував обчислення податку, але виявив низку суттєвих недоліків. Однією з ключових проблем стала відсутність чітких правил трансфертного ціноутворення. Це дозволяло пов'язаним компаніям маніпулювати внутрішніми цінами для мінімізації акцизних платежів. Ще однією проблемою було використання механізмів ухилення від сплати податку, зокрема через штучне заниження цін під час первинної реалізації підакцизних товарів.

У відповідь на виклики, пов'язані з маніпуляціями у системі акцизного

оподаткування, у 1996 р. було впроваджено специфічні ставки акцизів для основних груп підакцизних товарів, зокрема алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального. Цей крок дозволив вирішити кілька ключових проблем. По-перше, специфічні ставки, які встановлюються у фіксованому розмірі на одиницю товару, унеможливили заниження цін для зменшення податкового навантаження. По-друге, було досягнуто уніфікації оподаткування імпорту та внутрішнього виробництва аналогічних товарів, що усунуло диспропорції у податковому навантаженні.

1996 р. став переломним моментом у розвитку акцизного оподаткування в Україні, коли було ухвалено чотири закони, що регулювали ставки акцизів для різних категорій підакцизних товарів. Незважаючи на це, система залишалася досить складною через широку номенклатуру підакцизних товарів, яка нараховувала понад 70 позицій. Водночас низка товарів українського виробництва отримала податкові пільги, що мало на меті підтримку національного виробника. Такі заходи сприяли зміцненню економічної позиції вітчизняних підприємств і забезпечили зростання податкових надходжень, зберігаючи конкурентоспроможність локального виробництва.

У період з 1996 по 2000 рр. акцизний збір охоплював широкий спектр товарів, серед яких домінували високорентабельні та монопольні позиції, що були раніше об'єктами оподаткування податку з обороту. До переліку підакцизних товарів входили як традиційні позиції (алкоголь, тютюн, пальне тощо), так і товари, що мали ознаки предметів розкоші. Ця стратегія забезпечувала збалансований розподіл податкового тягаря, орієнтуючись на товарні групи з високою прибутковістю та еластичністю попиту, що сприяло підтримці стабільності бюджетних надходжень у період економічної трансформації.

У 2000 р. в Україні було розпочато оптимізацію акцизної політики, що ознаменувала новий етап у системі непрямого оподаткування. Основним завданням цього періоду стало скорочення переліку підакцизних товарів. Зокрема, акцизом обкладалися алкогольні напої, тютюнові вироби,

нафтопродукти та автомобілі. Це дозволило зосередити адміністративні та контрольні ресурси на найбільш дохідних товарних групах, зменшити складність адміністрування акцизного збору та знизити ризики ухилення від оподаткування. Водночас концентрація на основних категоріях створила передумови для гармонізації акцизної політики з міжнародними стандартами, що сприяло інтеграції України у світовий економічний простір.

У 2003 р. акцизна політика України зазнала суттєвих змін, спрямованих на вдосконалення системи оподаткування підакцизних товарів. З переліку об'єктів акцизного збору було виключено ювелірні вироби, які залишалися останньою категорією, що оподатковувалася виключно адвалорними ставками. Цей крок став частиною стратегії спрощення системи, спрямованої на зменшення складності адміністрування та оптимізацію податкового навантаження. Одночасно було впроваджено комбіновані ставки для тютюнової продукції, які поєднували специфічний (фіксована сума на одиницю товару) і адвалорний (процент від вартості) підходи.

З 2011 р., відповідно до Податкового кодексу України, перелік підакцизних товарів було уточнено та вдосконалено. До них віднесено:

- алкогольні напої та пиво – товари, що мають високу соціальну значущість через вплив на здоров'я населення. Це один з основних компонентів акцизного оподаткування, спрямованого на обмеження споживання шкідливих для здоров'я продуктів;

- тютюнові вироби – також належать до соціально небезпечних товарів, оподаткування яких має на меті зниження рівня їх споживання та зменшення негативного впливу на здоров'я;

- нафтопродукти та скраплений газ – товари, що не лише мають важливе значення для енергетичного сектору, а й значною мірою впливають на екологічну ситуацію, зокрема через викиди шкідливих речовин у атмосферу;

- автомобілі – предмети розкоші, що активно використовуються серед заможних верств населення, на які покладаються підвищені акцизи як на продукцію, що відрізняється високою споживчою вартістю та часто становить

значний екологічний ризик.

Цей перелік підакцизних товарів відображає ключові соціально-економічні пріоритети держави, адже акцизний податок застосовується до товарів, що мають суттєвий вплив на здоров'я населення, навколишнє середовище або розкішний характер споживання. Крім того, відповідність міжнародним стандартам, зокрема європейським вимогам, підтверджує адаптацію української системи акцизного оподаткування до сучасних міжнародних практик, що сприяє інтеграції в глобальні економічні процеси та забезпечує збереження екологічної рівноваги.

1.3. Законодавче регулювання акцизного оподаткування в Україні

Законодавче регулювання акцизного оподаткування є важливим елементом податкової системи України, оскільки забезпечує стабільне наповнення бюджету, сприяє регулюванню соціально-економічних та екологічних процесів. На різних етапах розвитку податкової системи України було ухвалено закони, які детально регламентували ставки акцизного податку для окремих категорій товарів. Основні аспекти цього регулювання охоплюють визначення підакцизних товарів, порядок обчислення і сплати акцизного податку, а також контроль за обігом товарів.

Закон України «Про акцизний збір» № 1996-XII, прийнятий у 1991 р., став першим законодавчим актом незалежної України, що регламентував систему акцизного оподаткування [30]. Цей документ визначив основи формування переліку підакцизних товарів, ставки податку та обов'язки платників. Особливістю закону стало те, що він орієнтувався на досвід податку з обороту, характерного для планової економіки, що суттєво відрізняло його від міжнародних практик. Прийняття цього закону було важливим кроком до формування національної системи податків, яка відповідала економічним умовам перехідного періоду.

Основні положення закону стосувалися регулювання акцизного збору на широкий перелік товарів, до якого входили як традиційні алкоголь і тютюн, так

і предмети розкоші, такі як килими, автомобільні шини та вироби зі шкіри. Однак застосування закону виявило низку практичних проблем. Відсутність чіткої регламентації адміністрування та значний вплив акцизного збору на ціноутворення створювали складнощі для ефективного податкового контролю. В результаті це призвело до швидкого перегляду податкового законодавства.

Попри короткий термін дії, Закон України «Про акцизний збір» відіграв фундаментальну роль у формуванні акцизної політики України. Він заклав основу для подальших нормативних актів, зокрема, Декрету Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір» та положень Податкового кодексу України. Цей документ став першим кроком на шляху до побудови сучасної податкової системи, яка враховує не лише бюджетні потреби, а й економічну та соціальну специфіку держави.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір» № 18-92 став ключовим нормативно-правовим актом, який регламентував систему акцизного оподаткування на початковому етапі її розвитку [29]. Основною метою цього документа було оптимізувати адміністрування акцизного збору, враховуючи досвід попередніх законодавчих ініціатив. Декрет встановив чіткі правила визначення платників податку, до яких належали виробники та імпортери підакцизної продукції, тим самим спростивши контроль за сплатою цього податку.

Важливим аспектом декрету стало впорядкування методів обчислення та сплати акцизного збору. Документ регламентував процедури оподаткування на всіх етапах товарообігу, що мінімізувало можливості ухилення від сплати податків. Особливу увагу в ньому приділено введенню ставок, які відповідали категоріям підакцизних товарів, таким як алкоголь, тютюнові вироби та паливо. Це дозволило створити більш прозорий механізм обчислення акцизів, який враховував як специфічні, так і адвалорні підходи.

Декрет також заклав основу для гармонізації національної системи акцизного оподаткування з міжнародними стандартами. Зокрема, були встановлені чіткі правила обчислення ставок для вітчизняних та імпортованих

товарів, що забезпечило рівні умови для учасників ринку. У той же час, акцент на удосконаленні податкового адміністрування сприяв посиленню контролю за обігом підакцизних товарів і поступовому скороченню переліку продукції, яка підлягала оподаткуванню.

У 1996 р. в Україні було прийнято низку нормативно-правових документів, що визначили ставки акцизного збору для різних категорій підакцизних товарів. Зокрема, Закон №30/96 встановлював ставки акцизного збору та ввізного мита на тютюнові вироби [43]; Закон № 178/96 регулював ставки для спирту етилового та алкогольних напоїв [42]; Закон № 216/96 встановлював ставки для транспортних засобів [41]; Закон № 313/96 визначав акцизні ставки для певних категорій товарів [40].

Ключовою особливістю цих законів стало те, що вони встановлювали різні ставки залежно від типу товару, що сприяло створенню гнучкої та ефективної системи акцизного оподаткування. Їх прийняття стало важливим етапом у розвитку акцизної політики України, оскільки дозволило адаптувати систему оподаткування до нових економічних реалій. Більше того, вони заклали основу для поступового гармонізування акцизного законодавства з міжнародними стандартами, а також створили умови для посилення контролю за обігом підакцизних товарів і стабілізації бюджетних надходжень.

Податковий кодекс України є найважливішим законодавчим актом, який встановлює основи акцизного оподаткування, забезпечуючи єдність і послідовність регуляторної політики [27]. Одним із аспектів Кодексу є чітке визначення об'єктів та суб'єктів оподаткування, що створює прозорі умови для функціонування учасників ринку. Перелік підакцизних товарів, закріплений у ньому, враховує як міжнародні стандарти, так і національні соціально-економічні пріоритети, акцентуючи увагу на товарах, які мають значний вплив на здоров'я та екологію.

Особливе значення мають положення Податкового кодексу України, що регулюють адміністрування акцизного податку, зокрема маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Ці механізми спрямовані на

мінімізацію тіньового обігу продукції та покращення ефективності контролю. Кодекс також передбачає використання сучасних технологій для посилення моніторингу за обігом підакцизних товарів, що сприяє підвищенню фіскальної дисципліни та зміцненню економічної безпеки держави.

Закон України № 3817 є ще одним важливим нормативно-правовим актом, що комплексно регулює виробництво та обіг широкого спектра підакцизних товарів, включаючи спирт етиловий, біоетанол, алкогольні напої, тютюнові вироби та рідини для електронних сигарет [32]. Однією з інноваційних складових цього закону є визначення біоетанолу як пріоритетного енергоресурсу, що сприяє зменшенню залежності від традиційного викопного палива, одночасно підвищуючи екологічну стійкість вітчизняного паливно-енергетичного сектору.

Закон також акцентує увагу на сучасних інструментах адміністрування підакцизних товарів, зокрема запровадженні електронних акцизних накладних, які посилюють контроль за обігом пального. Крім того, він забезпечує жорстке ліцензування виробництва та реалізації підакцизної продукції, зокрема спирту для медичних і промислових потреб, та контролює ринки інноваційних товарів, як-от рідини для електронних сигарет. Впроваджене регулювання відповідає міжнародним стандартам, сприяє зменшенню нелегального обігу, покращує фіскальну дисципліну й підвищує рівень захисту споживачів.

Закон України № 481 став фундаментальним документом у сфері регулювання підакцизних товарів, що забезпечує комплексний підхід до управління їх виробництвом і обігом [31]. Його особливістю є чітка регламентація процесу ліцензування, яка охоплює як виробництво, так і реалізацію підакцизної продукції. Встановлення обов'язкових вимог до маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів сприяє зменшенню нелегального обігу та захищає інтереси споживачів. Завдяки впровадженню електронного контролю за обігом пального посилюється прозорість фінансових операцій у цій сфері, що відповідає сучасним викликам цифровізації податкових систем.

Законом також передбачено гармонізацію національного регулювання із міжнародними стандартами, що сприяє інтеграції України в глобальні економічні процеси. Цей підхід дозволяє підвищити конкурентоспроможність вітчизняного виробництва, забезпечуючи відповідність товарів вимогам міжнародного ринку. Водночас реалізація положень закону стимулює розвиток правової бази для боротьби з контрабандою й недобросовісною конкуренцією, посилюючи державний контроль над ринком підакцизних товарів.

Закон України «Про електронну комерцію» № 675-VIII став важливим кроком у регулюванні обігу підакцизних товарів у сфері онлайн-торгівлі, яка стрімко розвивається в сучасних економічних умовах [34]. Основною метою закону є встановлення прозорих правил функціонування електронного ринку, зокрема через забезпечення обов'язкового документального підтвердження сплати акцизного податку для товарів, що реалізуються через інтернет. Це дозволяє інтегрувати фіскальні інструменти в цифрову економіку, забезпечуючи контроль за обігом підакцизних товарів і запобігаючи ухиленню від сплати податків.

Впровадження цього закону також відіграє регуляторну роль у боротьбі з нелегальним обігом підакцизних товарів в інтернеті, таких як алкоголь і тютюн, які є високоризиковими через соціально шкідливий характер. Водночас документальне підтвердження сплати акцизів ускладнює операції для нелегальних продавців, посилюючи контроль з боку держави. Проте варто зазначити, що практичне застосування цього закону вимагає вдосконалення технічних механізмів моніторингу та інтеграції податкових органів з електронними торговими платформами, що є необхідною умовою для ефективного адміністрування в умовах діджиталізації економіки.

Постанова Кабінету Міністрів України № 408 стала важливим нормативним актом, який регламентує функціонування акцизних складів, забезпечуючи контроль за обігом та зберіганням підакцизних товарів [2]. Одним з положень документа є встановлення правил обліку та зберігання таких товарів, що сприяє підвищенню прозорості їх переміщення та мінімізації

ризиків нелегального обігу. Зокрема, чітко визначено вимоги до технічного оснащення складів, що дозволяє державним органам отримувати актуальну інформацію про залишки та рух продукції.

Впровадження обов'язкової реєстрації акцизних складів у Державній податковій службі та ліцензування суб'єктів, які здійснюють зберігання підакцизних товарів, є важливими інструментами фіскального контролю. Це дозволяє покращити адміністрування акцизного податку, зокрема у сфері алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального. Одночасно постанова встановлює відповідальність суб'єктів господарювання за порушення порядку функціонування складів, що стимулює їх до дотримання встановлених норм.

Європейське акцизне регулювання ґрунтується на комплексі директив, які спрямовані на уніфікацію правил оподаткування в країнах-членах ЄС. Директива Ради 92/83/ЄЕС визначає базові принципи акцизної політики щодо алкогольних напоїв, включаючи класифікацію продукції, встановлення мінімальних ставок та виключення певних категорій для спеціальних цілей (наприклад, промислового або медичного використання) [8]. Цей документ сприяє гармонізації податкових режимів у країнах ЄС, забезпечуючи рівні умови для суб'єктів ринку.

Директива Ради 2003/87/ЄС запроваджує єдині стандарти оподаткування енергоносіїв, враховуючи не лише економічні, а й екологічні аспекти [3]. Її положення спрямовані на стимулювання енергоефективності, скорочення викидів вуглецю та розвиток альтернативних джерел енергії. Ця директива є важливим інструментом для досягнення цілей сталого розвитку, забезпечуючи поєднання фіскальних і екологічних функцій акцизного оподаткування.

Висновки до розділу 1

1. Акцизний податок – це непрямий податок, що справляється з окремих видів товарів (продукції), визначених законодавством, включається до їх ціни та сплачується виробниками або імпортерами. Він дає змогу наповнити бюджет достатніми і стабільними надходженнями, а також впливати на споживчу

поведінку, екологічну стабільність і здоров'я населення. Механізм передачі акцизного навантаження на кінцевого споживача залежить від економічних факторів, зокрема еластичності попиту та пропозиції, що визначає його вплив на конкурентоспроможність виробників, доступність товарів і соціально-економічну рівновагу.

2. Акцизний податок виконує кілька ключових функцій: фіскальну, забезпечуючи надходження до бюджету; регулюючу, впливаючи на споживчі звички та екологічні процеси; соціальну, зменшуючи соціальну нерівність через оподаткування товарів; контрольну, забезпечуючи прозорість ринку; антиінфляційну, стримуючи надмірне споживання та інфляційний тиск; стимулюючу, підтримуючи розвиток екологічних технологій; превентивну, запобігаючи споживанню шкідливих товарів; захисну, охороняючи національних виробників від іноземної конкуренції.

3. Історичні передумови виникнення акцизного оподаткування обумовлені потребами держав у стабільних надходженнях і бажанням регулювати споживання товарів. Згодом, на етапах становлення сучасних національних економік, акцизне оподаткування перетворилося на важливий інструмент фіскальної політики, активно адаптуючись до економічних умов та міжнародних стандартів. В Україні це було реалізовано починаючи з 1991 р., що дозволило здійснити інтеграцію акцизів до вітчизняної податкової системи, забезпечуючи доходи до бюджету та контролюючи споживання потенційно шкідливих товарів.

4. Законодавство, яке регулює акцизне оподаткування в Україні, пройшло тривалий і складний шлях розвитку, відображаючи як національні економічні потреби, так і міжнародні стандарти. Із впровадженням Податкового кодексу України в 2010 р. акцизна політика була систематизована. Кодекс визначив об'єкти, суб'єкти, ставки податку, а також особливості адміністрування, включаючи маркування продукції та контроль за її обігом. Це законодавство гармонізовано з європейськими вимогами, що передбачають акцент на «соціально небезпечних» товарах та енергоносіях, які впливають на екологію.

РОЗДІЛ 2.

АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНІ: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА (НА ПРИКЛАДІ ГУ ДПС У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

2.1. Порядок адміністрування і механізм справляння акцизного податку

Першим етапом порядку адміністрування і механізму справляння акцизного податку є взяття на облік платників податків. Облік платників податків є фундаментальним елементом податкової роботи, що забезпечує ефективне функціонування механізму адміністрування податків, зокрема акцизного податку. Ця процедура виступає інструментом для реалізації фіскальної політики держави, оскільки дозволяє забезпечити контроль за процесами нарахування, сплати податків та дотримання податкового законодавства суб'єктами господарювання.

В Україні питання взяття на облік платників податків детально врегульоване нормами Податкового кодексу України, зокрема ст. 63, яка визначає основні принципи реєстрації, обліку та контролю за платниками податків. Процедура передбачає обов'язкову реєстрацію у контролюючих органах всіх фізичних та юридичних осіб, які є платниками податків, зборів чи інших обов'язкових платежів. Це стосується як виробників та імпортерів підакцизних товарів, так і суб'єктів, які здійснюють реалізацію таких товарів на внутрішньому ринку.

Взяття на облік передбачає такі ключові етапи:

1. Подання відповідної документації. Платники зобов'язані подати до органів ДПС України необхідний пакет документів, включаючи заяву на реєстрацію, установчі документи та іншу інформацію, що підтверджує їх юридичний статус і вид діяльності.

2. Отримання ідентифікаторів обліку. Платникам податків присвоюється відповідний реєстраційний номер, що використовується для ідентифікації у

процесі взаємодії з контролюючими органами.

3. Ліцензування діяльності. Для суб'єктів, які займаються виробництвом чи реалізацією підакцизних товарів (алкогольні напої, тютюнові вироби, пальне тощо), необхідним етапом є отримання ліцензії відповідно до спеціальних законодавчих вимог.

4. Контроль за платниками податків. Податкові органи здійснюють постійний моніторинг платників, щоб забезпечити своєчасну сплату податків і зборів, а також попередити можливі порушення податкового законодавства.

Таким чином, облік платників податків виконує подвійну функцію: забезпечує фіскальну дисципліну через прозорість та облік усіх суб'єктів податкових відносин і створює передумови для ефективного адміністрування акцизного податку як одного з важливих інструментів наповнення державного та місцевих бюджетів. Правильна організація обліку сприяє зменшенню податкових ухилень та оптимізації державного контролю над обігом підакцизних товарів, що є особливо актуальним у сучасних умовах інтеграції до європейських стандартів податкової політики.

Акцизний податок є специфічною формою непрямого оподаткування, що застосовується до певних груп товарів, визначених як підакцизні. Обчислення акцизного податку здійснюється на основі об'єктивних кількісних показників товару та відповідних ставок, що встановлюються залежно від характеристики товару і його категорії.

Відповідно до ст. 215 Податкового кодексу встановлені такі види ставок на підакцизні товари:

1. Адвалорні ставки застосовуються у вигляді відсотках від обороту з реалізації. У сучасному адмініструванні ці ставки не використовуються в чистому вигляді, а комбінуються з іншими видами ставок, зокрема специфічними. Такий підхід дозволяє більш гнучко регулювати податкове навантаження на різні групи товарів;

Для обчислення суми акцизного податку за товарами, виробленими на митній території України, за допомогою адвалорної ставки, застосовують

наступну формулу:

$$A_1 = \frac{(C_{\text{тах}} * K) * a\%}{100} \quad (2.1)$$

де:

$C_{\text{тах}}$ – максимальна роздрібна ціна на товар, встановлена виробником, з урахуванням ПДВ та акцизного податку;

K – кількість реалізованого товару (оборот з реалізації товару) в одиниці виміру, на яку встановлена максимальна роздрібна ціна;

$a\%$ – адвалорна ставка (у відсотках).

Для визначення суми акцизного збору за товарами, які ввозяться на митну територію України, використовується наступна формула:

$$A_1 = \frac{(C_{\text{тах}} * K) * a\%}{100} * 1 - \left(\frac{\text{ПДВ}}{100} \right) * E \quad (2.2)$$

де:

$C_{\text{тах}}$ – максимальна роздрібна ціна на товар, встановлена імпортером, з урахуванням ПДВ та акцизного податку;

K – кількість реалізованого товару (оборот з реалізації товару) в одиниці виміру, на яку встановлена максимальна роздрібна ціна;

$a\%$ – адвалорна ставка акцизного податку (у відсотках);

ПДВ – ставка податку на додану вартість;

E – офіційний курс НБУ гривні до іноземної валюти на дату подання митної декларації.

2. Специфічні ставки визначаються в твердих сумах за одиницю реалізованого товару і застосовуються до:

- спирту етилового та інших спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, – пива (встановлюється ставка в гривнях за літр);
- тютюнових виробів (крім сигарет без фільтра, цигарок, сигарет з фільтром), тютюну та промислових замінників тютюну (ставка нараховується в гривнях за 1 кг);
- нафтопродуктів, скрапленого газу (ставка в євро за 1000 кг);
- автомобілів легкових, кузовів до них, причепів та напівпричепів, мотоциклів (встановлюється в євро за 1 куб. см. циліндрів двигуна, євро за 1

шт.).

Якщо для обчислення акцизного податку з вироблених на митній території України або ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) то база оподаткування визначається на основі натуральних одиниць виміру товару. Це означає, що акциз нараховується на основі конкретної кількості товару без прив'язки до його вартості.

Якщо ставка податку визначена в національній валюті:

$$A_2 = K * a \quad (2.3)$$

де:

K – кількість реалізованих товарів (продукції) в натуральних одиницях (наприклад, літри, кілограми, одиниці товару);

a – специфічна ставка акцизного податку, що встановлена для даного товару.

Якщо специфічна ставка встановлена в євро:

$$A_2 = K * a * E \quad (2.4)$$

де:

K – кількість товару в натуральних одиницях;

a – специфічна ставка акцизу в євро за одиницю товару;

E – офіційний курс гривні до євро, встановлений НБУ.

3. Комбіновані ставки: адвалорні та специфічні одночасно – застосовуються до сигарет без фільтра, цигарок, сигарет з фільтром (нараховується у відсотках та у гривнях за 1000 шт. одночасно).

У разі одночасного застосування адвалорних та специфічних ставок для обчислення акцизного податку, базою оподаткування є сума, визначена за допомогою формул для обчислення кожної з цих ставок. Процес обчислення складається з кількох етапів:

Обчислення акцизного податку за адвалорними ставками:

$$A_1 = \frac{(\Pi_{\text{тах}} * K) * a\%}{100} \text{ або } A_1 = \frac{(\Pi_{\text{тах}} * K) * a\%}{100} * 1 - \left(\frac{\Pi_{\text{ДВ}}}{100} \right) * E \quad (2.5)$$

Обчислення акцизного податку за специфічними ставками:

$$A_2 = K * a \text{ або } A_2 = K * a * E \quad (2.6)$$

Обчислення загальної суми акцизного податку одночасно за специфічними та адвалорними ставками:

$$A = A_1 + A_2 \quad (2.7)$$

де:

A_1 – сума акцизного податку за адвалорними ставками,

A_2 – сума акцизного податку за специфічними ставками.

4. За деякими підакцизними товарами встановлені нульові ставки, зокрема:

- окремі види товарів для гуманітарної допомоги;
- експортовані підакцизні товари за межі митної території України;
- сировина або компоненти, що використовуються для виробництва інших підакцизних товарів.

Ще одним елементом порядку адміністрування і механізму справляння акцизного податку є подання податкових декларацій та звітності. Вони є одними із ключових документів у податковій сфері, які забезпечують належний рівень взаємодії між платниками податків та податковими органами. Їх подання у визначені законодавством строки є обов'язковою вимогою для суб'єктів господарювання. Від точності та своєчасності подання цих документів залежить належне виконання податкових зобов'язань, що впливає на фінансову стабільність держави.

Сплата акцизного податку є одним із ключових етапів адміністрування цього виду фіскальних надходжень. Відповідно до норм Податкового кодексу України, базовий податковий період становить календарний місяць. Це означає, що платники податку зобов'язані здійснити відповідні розрахунки, подати декларацію та перерахувати належні суми до бюджету до встановленої дати.

У разі невиконання податкових зобов'язань або несвоєчасної сплати акцизного податку до платника застосовуються такі санкції:

- штрафи, які встановлюються у відсотковому співвідношенні до суми несплаченого податку. Розмір штрафу залежить від тривалості порушення термінів (наприклад, від 10% до 50% від несплаченої суми);

– пеня, яка розраховується на основі облікової ставки Національного банку України, збільшеної на певний відсоток, та стягується за кожний день прострочення;

– адміністративна відповідальність. Для посадових осіб підприємств-платників можливі додаткові адміністративні стягнення, якщо порушення спричинило значні збитки державі.

Таблиця 2.1

Особливості сплати акцизного податку

Категорія платників	Декларація	Терміни сплати податку	Особливості
Виробники підакцизних товарів	Подання декларації до 20 числа місяця, наступного за звітним	Протягом 10 календарних днів після граничного терміну подання декларації (до 30 числа наступного місяця)	Для продукції, виготовленої з давальницької сировини, податок сплачується виробнику до дати відвантаження готової продукції
Імпортери підакцизних товарів	Декларація не подається.	До або в день подання митної декларації	Підтвердження сплати податку – митна декларація та наявність акцизних марок встановленого зразка
Виробники алкогольних напоїв і тютюну	Подання декларації до 20 числа місяця, наступного за звітним	Податок сплачується при придбанні марок акцизного податку	Виробники оплачують акциз у розрахунку на готову продукцію, розраховуючи його на основі обсягів виробництва та ставок податку.
Магазини безмитної торгівлі	Не подають декларації	Акциз не сплачується, якщо продукція реалізується на території магазинів безмитної торгівлі	Реалізація дозволена виключно в режимі митного контролю.

Примітка: побудовано на основі [27]

ДПС України забезпечує моніторинг своєчасності сплати акцизного податку. Одним із механізмів є автоматизовані системи контролю, які перевіряють відповідність даних податкових декларацій і фактичних сплат.

Своєчасна сплата акцизного податку є критично важливою для забезпечення фінансової стабільності державного та місцевих бюджетів. Вона сприяє не лише надходженню коштів, а й дисциплінує платників, стимулюючи дотримання податкового законодавства. Більше про це буде розглянуто в наступному питанні. [1]

2.2. Контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати до бюджету акцизного податку

Аналіз результатів діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області щодо контролю за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування і сплати до бюджету акцизного податку є важливим етапом в оцінці роботи податкової системи на регіональному рівні (дод. А, Б, В). Безпосередньо цю роботу здійснює управління контролю за підакцизними товарами в Тернопільській області [52]. Управління складається з 4 відділів які займаються різними напрямками у сфері акцизного оподаткування, а саме:

- відділу контролю за виробництвом та обігом спирту, спиртовмісної продукції, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах та пального;
- відділу адміністрування акцизного податку і контролю за обігом марки акцизного податку;
- відділу ліцензування торгівлі підакцизними товарами та зберігання пального;
- відділу обслуговування акцизних складів та податкових постів.

Основними завданнями та функціями управління є: контроль за виробництвом, обігом і сплатою акцизу; контроль за виконанням норм податкового законодавства щодо підакцизних товарів; контроль за обігом марок акцизного податку; зниження рівня тіньового обігу підакцизних товарів; перевірка дотримання правил виробництва та обігу підакцизних товарів; проведення документальних перевірок підприємств-виробників та імпортерів підакцизної продукції; видача ліцензій на виробництво, зберігання, продаж та

імпорт підакцизних товарів; моніторинг обсягів виробництва та реалізації підакцизних товарів; розведення роз'яснювальної роботи серед суб'єктів господарювання [1].

Динаміка надходжень акцизного податку в Тернопільській області свідчить про суттєві зміни в структурі та обсягах цього важливого фіскального джерела протягом 2020–2024 рр. (рис. 2.1). Аналіз даних показує, що акцизний податок є стабільним інструментом наповнення як державного, так і місцевих бюджетів, хоча його розподіл між рівнями бюджетної системи змінюється залежно від економічних і регуляторних факторів (дод. А, Б, В):

- у 2020 р. основний обсяг акцизного податку припадав на державний бюджет (139,1 млн грн), тоді як місцеві бюджети отримали лише 25,5 млн грн. У наступні роки спостерігається значний перерозподіл акцизних надходжень на користь місцевих бюджетів;

- у 2021 р. частка надходжень до місцевих бюджетів зросла в 4,6 рази порівняно з 2020 р. (118,6 млн грн проти 25,5 млн грн), тоді як надходження до державного бюджету знизилися до 26,8 млн грн. Ця зміна може бути пояснена регуляторними заходами, спрямованими на підтримку децентралізації та зміцнення фінансової бази місцевих органів влади;

- у 2022 р. відбувся помітний ріст надходжень до державного бюджету, які склали 50,7 млн грн, що майже вдвічі перевищує показник 2021 р. Водночас місцеві бюджети отримали 100,9 млн грн, що свідчить про збереження значної частки надходжень. Ця динаміка пов'язана з поступовим відновленням економічної активності після пандемії COVID-19 та адаптацією суб'єктів господарювання до нових умов;

- у 2023 р. спостерігається рекордне зростання акцизних надходжень до державного бюджету (164 млн грн) та помітне зменшення обсягів до місцевих бюджетів (95,3 млн грн). Така зміна може бути результатом змін у законодавчому регулюванні акцизного оподаткування, зокрема перегляду ставок і перерозподілу джерел доходів на користь державного рівня;

- за десять місяців 2024 р. надходження до державного бюджету склали

131,9 млн грн, що перевищило доведений індикативний показник на 42,6%. Така динаміка демонструє ефективність адміністрування акцизного податку, а також високий рівень відповідальності платників Тернопільської області в складних умовах воєнного стану.

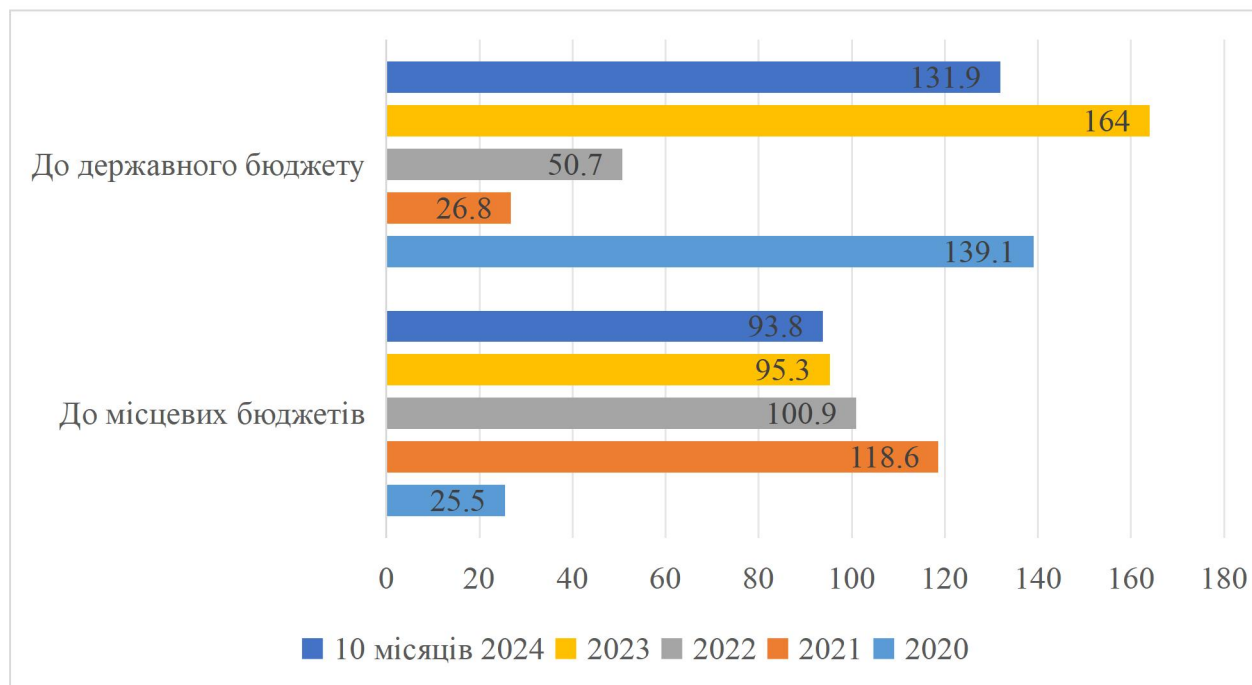

Рис. 2.1. Динаміка стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області акцизного податку до державного та місцевих бюджетів протягом 2020–2024 рр., млн грн

Примітка: побудовано на основі [45; 46; 47; 48]

Стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області за січень–жовтень 2024 р. демонструє суттєву залежність від певних видів підакцизної продукції, що є важливим показником для економічного планування та стратегічного управління (рис. 2.2). Структура акцизних надходжень за видами продукції вказує на домінуючу роль тютюнових виробів, виробництво яких забезпечує 88,9 млн грн податкових надходжень, що становить найбільшу частку в загальному обсязі.

Такий результат обумовлений кількома ключовими факторами. По-перше, високим рівнем споживання тютюнових виробів у регіоні та загалом по країні, незважаючи на заходи державної політики, спрямовані на зменшення їхнього

вжитку (це зумовлює стабільні надходження від цього сегмента навіть в умовах економічної нестабільності). По-друге, значними акцизними ставками на тютюнові вироби, які є одними з найвищих серед усіх підакцизних товарів.

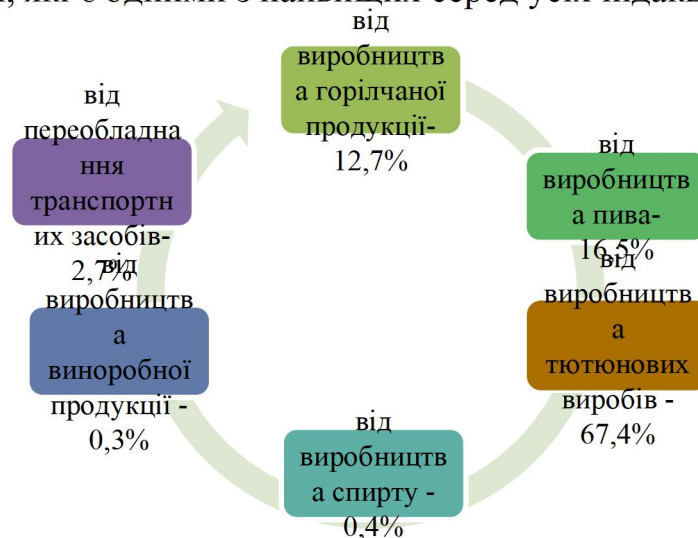

Рис. 2.2. Структура стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області акцизного податку до державного бюджету за 2024 р.*

Примітка: побудовано автором

Другою за вагомістю категорією є надходження від виробництва пива, що склали 21,8 млн грн. Популярність цього напою серед споживачів та помірні акцизні ставки створюють умови для стабільного обсягу виробництва та продажу, що сприяє наповненню бюджету.

Наступними за значенням є надходження від виробництва горілчаної продукції, які склали 16,8 млн грн. Це свідчить про значний, хоча й поступово зменшуваний рівень споживання міцних алкогольних напоїв.

Надходження з інших джерел мають менший фіскальний ефект, але їх значення не можна недооцінювати:

- 3,5 млн грн – від сплати акцизного податку за переобладнання транспортних засобів. Цей показник свідчить про активність у сфері модифікації автомобілів, яка має стабільний попит.

- 500 тис. грн – від виробництва спирту. Невеликий обсяг цих надходжень можна пояснити обмеженим виробництвом спиртової продукції в регіоні;

– 400 тис. грн – від виробництва виноробної продукції. Незначна частка цього сегмента пов’язана з низьким рівнем розвитку виноробства через погодні особливості та інші фактори.

За січень–жовтень 2024 р. ГУ ДПС у Тернопільській області до місцевих бюджетів було стягнуто 93,8 млн грн акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів, при доведеному індикативному показнику 90,4 млн грн, що становить 103,8% (+3,43 млн грн). Так, від реалізації алкогольних напоїв надійшло 62,4 млн грн (66,6%), від продажу пива – 30,7 млн грн (32,7%) та 700 тис. грн (0,7%) – від продажу тютюнових виробів (рис 2.3).

Рис. 2.3. Структура стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області акцизного податку до місцевого бюджету за 2024р.*

Примітка: побудовано автором

Окрім цього, упродовж січня–жовтня 2024 р. надходження акцизного податку з реалізації виробниками чи імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі, тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, склали майже 6,1 млн грн, при доведеному індикативному показнику 5,9 млн грн, що становить 102,1%.

Контроль за обігом підакцизних товарів у Тернопільській області протягом 2020–2024 рр. демонструє поступове посилення активності ГУ ДПС у Тернопільській області (рис. 2.4). Зокрема, кількість перевірок суб’єктів господарювання, які здійснюють виробництво, оптову та роздрібну торгівлю

алкогольними напоями, тютюновими виробами та пальним, зросла з 290 у 2020 р. до 622 за 10 місяців 2024 р. Це свідчить про розширення охоплення контрольних заходів і зростання їх важливості в умовах посилення тиску на державний бюджет через воєнний стан.

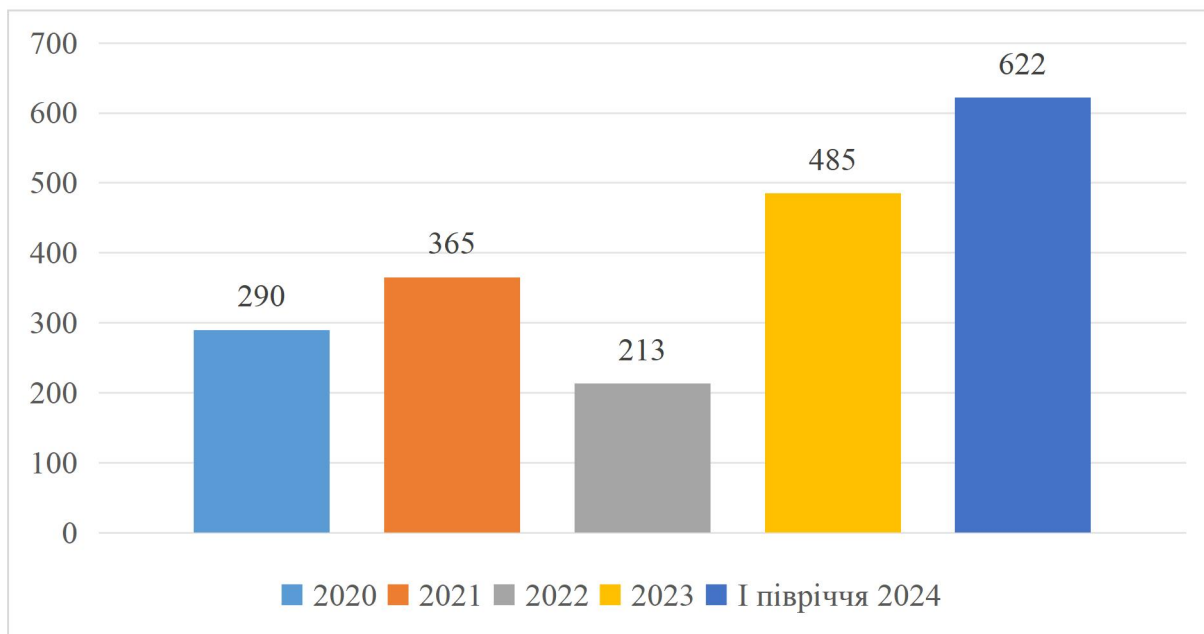

Рис. 2.4. Кількість перевірок суб'єктів господарювання, проведених ГУ ДПС у Тернопільській області протягом 2020–2024 рр.

Примітка: побудовано на основі [45; 46; 47; 48]

Фінансові результати перевірок також демонструють позитивну динаміку. Якщо у 2020 р. обсяг накладених санкцій становив 1,5 млн грн, то у 2024 р. цей показник сягнув рекордних 8,7 млн грн за 10 місяців. Таке зростання свідчить як про вдосконалення механізмів виявлення порушень, так і про значний обсяг нелегального ринку підакцизних товарів, з яким стикаються контрольні органи. Водночас така ситуація вимагає посилення превентивної роботи ГУ ДПС у Тернопільській області для зниження кількості порушень у довгостроковій перспективі.

Динаміка перевірок ГУ ДПС у Тернопільській області свідчить про зміну акцентів у контрольній діяльності. У 2023–2024 рр. особливу увагу було приділено не лише роздрібній торгівлі, а й виробництву та оптовій реалізації підакцизних товарів, що значно підвищує ефективність адміністрування

акцизного податку. Це вкрай важливо, враховуючи роль цих секторів у формуванні доходів державного та місцевих бюджетів.

За результатами проведених перевірок встановлено 525 порушення законів України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах та пального» [31], «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [32], «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [35], а саме (дод. Г):

- 69 фактів роздрібної торгівлі тютюновими виробами з полиць самообслуговування;
- 38 фактів реалізації і 4 факти зберігання алкогольних напоїв без марок акцизного податку встановленого зразка;
- 10 фактів зберігання і 5 фактів реалізації тютюнових виробів без марок акцизного податку встановленого зразка;
- 20 фактів торгівлі тютюновими виробами і 36 фактів торгівлі алкогольними напоями без наявності ліцензії;
- 57 фактів торгівлі алкогольними напоями і 56 фактів торгівлі тютюновими виробами за цінами, вищими за встановлені оптово-відпускні або роздрібні ціни;
- 59 фактів невідачі розрахункового документа (чек), незабезпечення ведення у порядку, встановленому законодавством, обліку товарних запасів.

Діяльність ГУ ДПС у Тернопільській області щодо проведення податкових перевірок спрямована на забезпечення належного контролю за дотриманням платниками податків вимог податкового законодавства, а також на попередження та виявлення податкових порушень. Основні види перевірок, які здійснюються податковими органами, включають камеральні, документальні планові та позапланові, а також фактичні перевірки.

Таблиця 2.2

Інформація про проведені камеральні перевірки ГУ ДПС у Тернопільській області платників акцизного податку за 2024 р.

К-сть проведених перевірок	Застосовані штрафні санкції			
	Ст.120 ПКУ		Ст. 124 ПКУ	
	К-сть ППР	Сума, тис грн	К-сть ПП	Сума, тис грн
16509	292	229,2	251	712,0

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області

Камеральні перевірки є важливим елементом податкового контролю, що забезпечують оперативність та економічну ефективність адміністрування податків. Цей формат перевірок не вимагає фізичного виходу податкових інспекторів на місце діяльності платника податків, що значно знижує адміністративне навантаження як на податкові органи, так і на самих платників податків. Основним інструментом для таких перевірок є аналіз документів, які подаються платниками до контролюючих органів [27].

Метою камеральних перевірок є виявлення арифметичних або методологічних помилок у звітності, а також контроль за своєчасністю подання необхідних документів. Завдяки системному підходу до перевірки всієї податкової звітності, камеральний формат дозволяє швидко реагувати на виявлені порушення та мінімізувати можливість недоотримання бюджетних коштів. Особливо актуальним це стає у періоди, коли фізичні перевірки ускладнені, як це спостерігалось під час пандемії COVID-19 та військових дій в Україні.

Однією з ключових переваг камеральних перевірок щодо акцизного податку є відсутність необхідності отримувати спеціальні рішення від керівництва контролюючого органу, а також згода або присутність платника податків. Це дозволяє спростити процес організації перевірок і проводити їх у більшому масштабі, що є важливим у контексті обмежених ресурсів податкових органів. Разом із тим, цей формат є менш конфліктним, адже платники податків не стикаються безпосередньо з перевіряючими.

Попри збільшення кількості перевірок та сум штрафів, високий рівень порушень свідчить про недоліки у профілактичній діяльності податкових органів. Інформаційно-роз'яснювальна робота ГУ ДПС у Тернопільській області серед суб'єктів господарювання, використання цифрових технологій у моніторингу ризикових операцій і посилення боротьби з тіньовим ринком можуть суттєво знизити рівень податкових порушень. Такі заходи не лише збільшать надходження, а й сприятимуть формуванню правової культури серед платників податків.

2.3. Ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з торгівлі підакцизними товарами

Ліцензування діяльності у сфері торгівлі підакцизними товарами є важливою складовою державного регулювання, що забезпечує контроль за обігом товарів, які мають значний вплив на формування бюджетних надходжень. Згідно з чинним законодавством України, отримання ліцензії є обов'язковою умовою для суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво, оптову та роздрібну торгівлю підакцизними товарами, зокрема алкогольними напоями, тютюновими виробами та паливом.

У Тернопільській області, цей процес координує відділ ліцензування торгівлі підакцизними товарами та зберігання пального, який функціонує в межах ГУ ДПС у Тернопільській області. Його діяльність спрямована на перевірку відповідності заявників встановленим законодавчим вимогам, видачу ліцензій, а також моніторинг дотримання умов ліцензування у процесі ведення господарської діяльності.

Процес ліцензування охоплює низку вимог, серед яких наявність відповідного пакета документів, сплата визначених державою ліцензійних платежів, а також відповідність торговельних точок та складів чинним санітарним і технічним нормам. Контроль за дотриманням цих вимог є ефективним інструментом протидії незаконному обігу підакцизних товарів, зменшення частки тіньової економіки та забезпечення захисту прав споживачів.

Аналіз даних про видачу ліцензій на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами в Тернопільській області демонструє динаміку змін у цій сфері за період 2020–2024 рр. (рис. 2.5). Протягом аналізованого періоду спостерігається загальна тенденція до скорочення кількості виданих ліцензій у порівнянні з 2020 р., що обумовлено низкою факторів, зокрема економічними викликами, пандемією COVID-19 та воєнним станом.

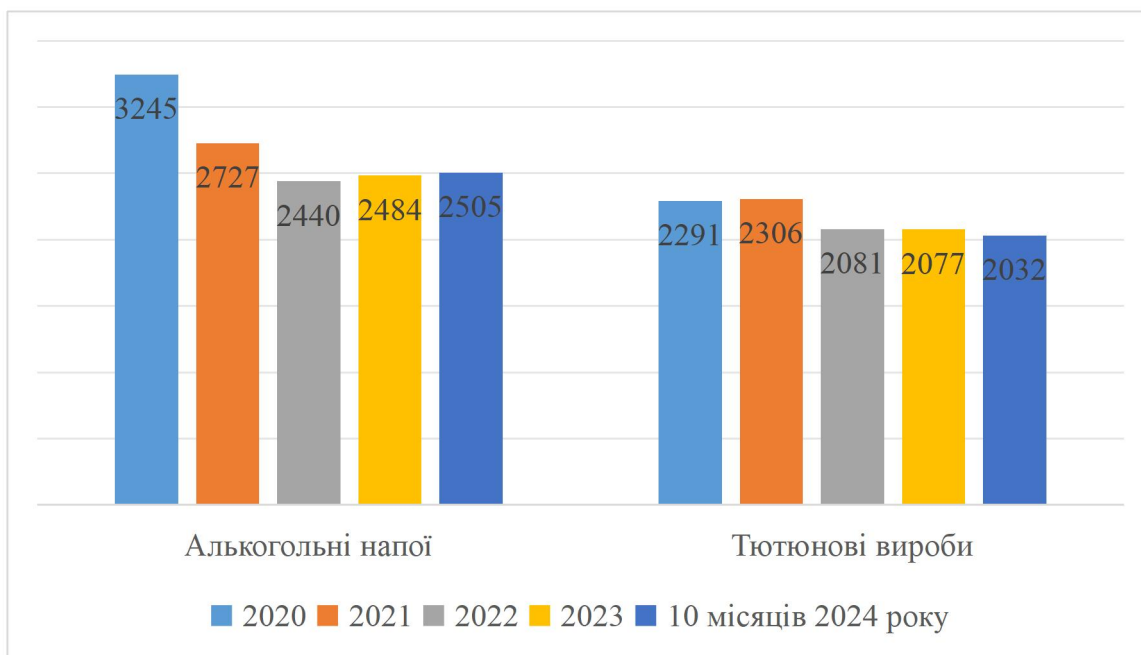

Рис. 2.5. Видані ліцензії на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами в Тернопільській області за період 2020–2024 рр.

Примітка: побудовано на основі [45; 46; 47; 48]

У 2020 р. кількість виданих ліцензій на торгівлю алкогольними напоями становила 3245 одиниць, що є найвищим показником за досліджуваний період. Це свідчить про стабільну активність підприємців у сфері роздрібної торгівлі алкоголем на початку пандемії. Однак уже у 2021 р. кількість виданих ліцензій зменшилася до 2727, що пов'язано з більш жорсткішими карантинними обмеженнями та зменшенням попиту на ринку.

У 2022 р., на фоні воєнного стану, спостерігалось подальше скорочення кількості виданих ліцензій як на алкогільні напої (2440 одиниць), так і на

тютюнові вироби (2081 одиниця). Це пояснюється загальним скороченням економічної активності, закриттям бізнесів у зоні бойових дій та міграцією населення. У 2023 р. ситуація частково стабілізувалася, і кількість виданих ліцензій на алкогольні напої навіть зросла до 2484 одиниць, хоча рівень ліцензування тютюнових виробів залишився на подібному рівні – 2077 одиниць.

За 10 місяців 2024 р. кількість виданих ліцензій на алкогольні напої досягла 2505 одиниць, а на тютюнові вироби – 2032 одиниці. Це свідчить про часткове відновлення підприємницької активності, попри виклики воєнного стану. Зростання кількості виданих ліцензій можна пов'язати з адаптацією бізнесу до умов війни, зокрема шляхом оптимізації витрат і залучення нових форматів торгівлі, наприклад онлайн-продажів.

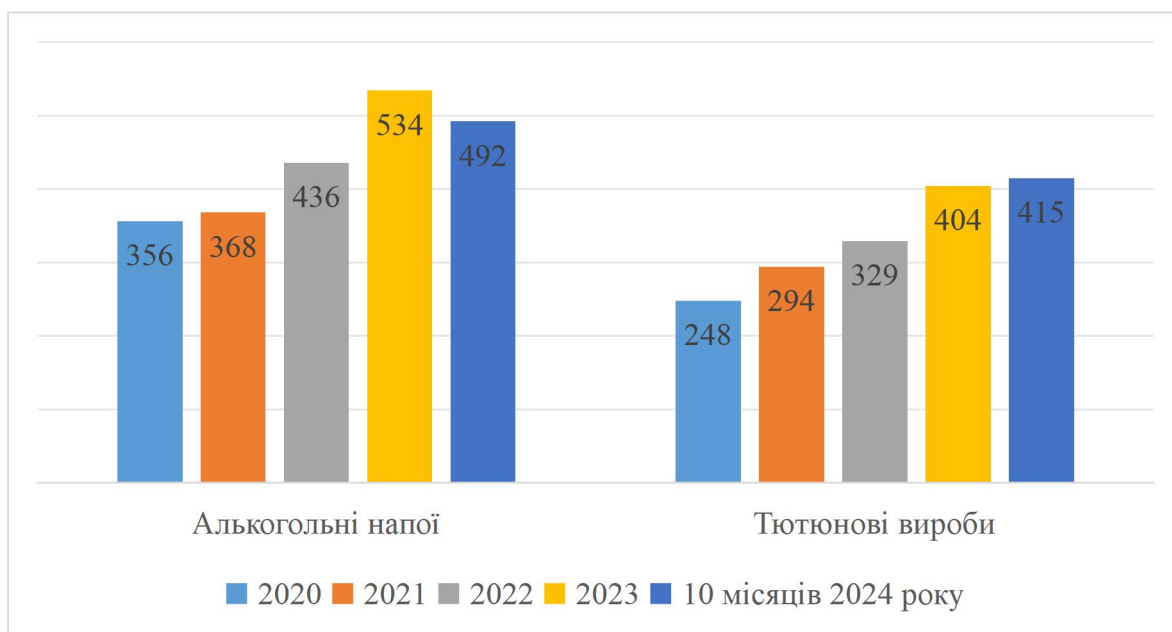

Рис. 2.6. Анульовані ліцензії на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами в Тернопільській області за період 2020–2024 рр.

Примітка: побудовано на основі [45; 46; 47; 48]

Аналіз динаміки анулювання ліцензій на роздрібну торгівлю підакцизними товарами в Тернопільській області у 2020–2024 рр. вказує на зростання їх кількості: у 2020 р. – 604 ліцензій, в 2021 р. – 660, в 2022 р. – 765, в 2023 р. – 938 (рис. 2.6). За 10 місяців 2024 р. кількість анульованих ліцензій

становила 907, що наближається до рівня попереднього року. Це свідчить про збереження високої турбулентності на ринку підакцизних товарів, викликаній війною, економічною нестабільністю та впровадженням жорсткіших норм регулювання.

У Тернопільській області діє значна кількість виробників, які займаються виробництвом та реалізацією підакцизних товарів, маючи відповідні ліцензії, що дозволяють виконувати різні аспекти діяльності в цій сфері. Це свідчить про розвинуту інфраструктуру виробництва підакцизної продукції в регіоні, включаючи виробництво біоетанолу, етилового спирту та алкогольних напоїв, а також їх оптову торгівлю.

Зокрема, ліцензії на виробництво біоетанолу отримали такі підприємства, як ТОВ «Віагро Біо-Трейд», ДП «Зарубинський спиртовий завод» та ТОВ «Західна етанольна група». Ця діяльність є важливою з точки зору виробництва альтернативних джерел енергії, що може сприяти енергетичній незалежності та розвитку зеленої економіки в регіоні.

Для виробництва етилового неденатурованого спирту і торгівлі ним на оптовому рівні необхідні спеціалізовані ліцензії, які мають підприємства ТОВ «Мишковицький спиртовий завод», ТОВ «Княжий Люкс» і ТОВ «Бучацький мальтозний завод». Ці підприємства відіграють важливу роль у підтримці виробництва медичних та фармацевтичних продуктів, а також продуктів харчування, які використовують спирт як інгредієнт або консервант.

Серед виробників алкогольних напоїв слід виділити підприємства, що мають ліцензії на оптову торгівлю і виробництво алкоголю, як-от ТДВ «Шустов-спирт», ТзОВ «Микулинецький Бровар» і ТзОВ «Збаразький ЛГЗ». Ці підприємства є вагомими учасниками регіонального ринку і забезпечують різноманіття продукції, створюючи робочі місця та сприяючи економічному зростанню.

Переоформлення ліцензій на торгівлю та виробництво підакцизних товарів є ключовим елементом забезпечення належного державного контролю та обліку в сфері обігу таких товарів, як алкогольні напої, тютюнові вироби,

рідини для електронних сигарет і пальне. Ця процедура спрямована на приведення документації у відповідність до актуальних даних підприємств і торгових точок, забезпечуючи прозорість і відповідність законодавчим вимогам.

Процес переоформлення передбачає внесення змін до чинної ліцензії у випадку зміни інформації, яка зазначена в ній. До таких змін належать, наприклад, зміна адреси місця торгівлі, назви підприємства, юридичного статусу або інших обов'язкових даних. Подібні коригування дозволяють уникнути невідповідностей у документації, що можуть призводити до адміністративних порушень або втрати ліцензії.

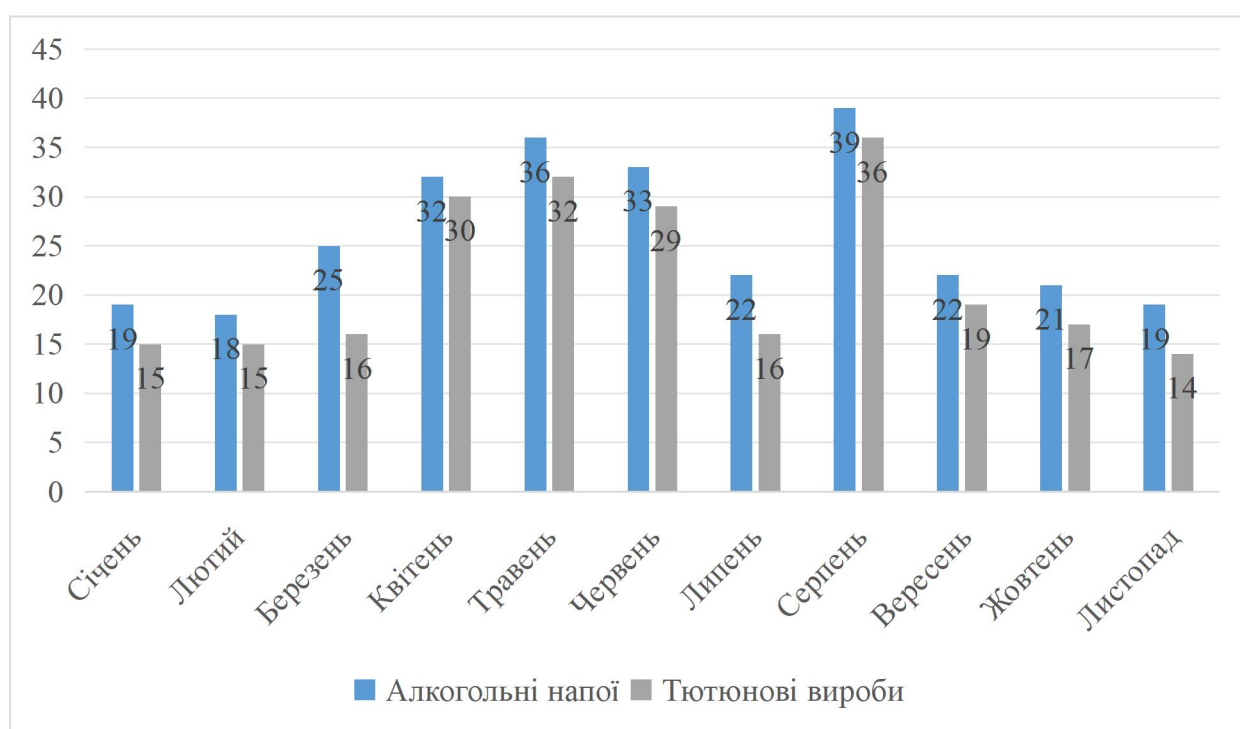

Рис. 2.7. Кількість переоформлених ліцензій ГУ ДПС у Тернопільській області за 2024 р.

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області

Згідно з даними рис. 2.7, кількість переоформлених ліцензій у Тернопільській області за останні роки свідчить про стабільну активність у цьому процесі, що відображає адаптацію бізнесу до змін у законодавстві або внутрішній структурі підприємств:

– у 2022 р. було переоформлено 595 ліцензій, що вказує на досить високий рівень змін, що відбувалися в діяльності суб'єктів господарювання. Це

пов'язано з оновленням даних про місце здійснення торгівлі, зміну юридичних осіб або інші операції, що потребували оновлення ліцензійної документації;

– 2023 р. кількість переоформлених ліцензій збільшилася до 688 одинць, що є показником подальшої активізації процесів адаптації підприємств до нових умов під впливом змін у регулюванні вітчизняного ринку підакцизних товарів;

– за 11 місяців 2024 р. вже було переоформлено 525 ліцензій, що вказує на те, що цей процес залишається актуальним і навіть активізувався у поточному році. Це може свідчити про стабільність ринку та зростаючий рівень дотримання ліцензійних вимог з боку підприємств.

Ліцензування діяльності у сфері торгівлі підакцизними товарами є обов'язковим елементом адміністрування, що забезпечує прозорість діяльності суб'єктів господарювання та контроль за обігом такої продукції. Разом з тим, існують проблеми, пов'язані з тіньовим обігом підакцизних товарів, складністю митних процедур та недостатньою ефективністю контролю. Їх вирішення потребує вдосконалення механізмів адміністрування та посилення контролюючих функцій держави.

Висновки до розділу 2

1. Адміністрування акцизного податку передбачає комплекс заходів, що включають реєстрацію платників податків, контроль за правильністю обчислення та своєчасністю сплати податків, а також моніторинг за виробничими і торговими процесами, що стосуються підакцизних товарів. Це дозволяє ГУ ДПС у Тернопільській області в рамках акцизного оподаткування забезпечувати стабільні надходження до бюджету, а також запобігати ухиленню від оподаткування та іншим правопорушенням.

Особливістю акцизного оподаткування є застосування різних форм ставок, таких як адвалорні, специфічні та комбіновані ставки, що дозволяють максимально ефективно регулювати податкове навантаження на окремі види товарів в залежності від їх специфіки та соціальної значущості. У цьому

контексті контроль за дотриманням законодавчих норм та процедур є важливою складовою частиною здійснення діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області.

2. Аналіз діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області щодо контролю за нарахуванням і сплатою акцизного податку показує стабільні позитивні результати. Важливу роль у цьому відіграють чотири відділи, зокрема з контролю за виробництвом спирту, алкоголю, тютюну та пального, адміністрування акцизного податку та ліцензування торгівлі підакцизними товарами. Протягом 2020–2024 рр. спостерігається високий ріст надходжень акцизного податку, що підтверджує ефективність роботи податкових органів, зокрема у складних умовах воєнного стану.

Структура акцизних надходжень свідчить про домінування тютюнових виробів, на які припадає більша частина податкових надходжень, що зумовлено високим рівнем споживання та високими ставками акцизу. Поряд з цим, зростають надходження від продажу пива та алкогольних напоїв. Контрольні заходи щодо порушень законодавства зросли, що підвищує ефективність адміністрування податків. Загалом, діяльність ГУ ДПС у Тернопільській області спрямована на підвищення рівня податкової дисципліни та виявлення порушень на всіх етапах виробництва і обігу підакцизних товарів.

3. Ліцензування діяльності у сфері торгівлі підакцизними товарами є важливим інструментом державного контролю, що забезпечує прозорість ринку та сприяє зменшенню тіньового обігу. За період 2020–2024 рр. спостерігається динаміка зменшення кількості виданих ліцензій на торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами, що обумовлено економічними викликами, пандемією та воєнним станом. Водночас зростання кількості переоформлених ліцензій свідчить про адаптацію бізнесу до змін у законодавстві та внутрішній структурі підприємств.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНИХ І РЕГУЛЮЮЧИХ АСПЕКТІВ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

3.1. Перспективи підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари

В умовах воєнного стану податкові надходження набувають стратегічного значення для підтримання обороноздатності країни, забезпечення економічних, соціальних та інших критично важливих потреб. Акцизний податок, як один із ключових інструментів непрямого оподаткування, відіграє важливу роль у формуванні бюджетних доходів. Він не лише забезпечує стабільне надходження коштів, а й слугує регулятором споживання певних товарів, таких як алкоголь, тютюн та паливо.

Серед найважливіших проблем акцизного оподаткування в Україні виділяють нелегальне виробництво підакцизних товарів та контрабанду, які значно знижують обсяг надходжень до бюджету. За різними оцінками, частка тіньового ринку в деяких сегментах підакцизних товарів становить 50%, що вказує на масштабність проблеми. Нелегальна економічна діяльність підриває фінансову спроможність держави, створює нерівні умови конкуренції, сприяє деградації ринку.

Існуюча акцизна система в Україні характеризується неоднорідністю підходів до встановлення ставок, відсутністю належного інструментарію для стимулювання добровільної сплати податків і боротьби з ухиленням від їх сплати. Модернізація цієї системи має враховувати вказані виклики, зосереджуючись на зниженні фіскального тиску для добросовісних платників, впровадженні сучасних технологій контролю, підвищенні прозорості та відповідальності у сфері адміністрування податків.

Попри потенційний фіскальний та регуляторний ефект, підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари є питанням, що викликає дискусії як серед науковців, так і серед практиків. Теоретично, збільшення

ставок акцизів на алкоголь, тютюнові вироби та пальне спрямоване на досягнення подвійної мети: підвищення доходів державного і місцевих бюджетів та зменшення негативних зовнішніх ефектів, таких як шкода здоров'ю, екологічні забруднення і соціальні витрати, пов'язані зі споживанням цих товарів.

З одного боку, підвищення акцизних ставок справді може сприяти збільшенню податкових надходжень у короткостроковій перспективі. Крім того, зменшення доступності шкідливих товарів через зростання їх вартості є важливим інструментом державної політики у сфері охорони здоров'я та захисту навколишнього середовища. Проте з іншого боку, високі ставки акцизів можуть посилити тінізацію економіки, стимулюючи нелегальне виробництво, контрабанду та ухилення від сплати податків.

Варто зазначити, що ефективність підвищення ставок акцизного податку залежить від багатьох факторів:

- по-перше, важливим є порівняння ставок акцизів в Україні зі ставками у сусідніх країнах, оскільки значний розрив може стимулювати контрабанду;

- по-друге, слід враховувати платоспроможність населення: надмірне зростання цін на товари першої необхідності, такі як пальне, може мати негативні соціальні наслідки, зокрема для домогосподарств із низьким рівнем доходу;

- по-третє, для мінімізації ризиків ухилення від сплати податків треба посилювати контрольні механізми, зокрема шляхом впровадження цифрових технологій відстеження товарів та автоматизації податкового адміністрування.

У підсумку, підвищення акцизних ставок є ефективним інструментом лише за умови збалансованого підходу, який враховує соціальні, економічні та інституційні особливості. Необхідність модернізації системи акцизного оподаткування має включати як зростання ставок, так і зниження рівня тінізації ринку, підвищення прозорості адміністрування та посилення відповідальності всіх учасників суб'єктів податкових правовідносин.

Податковий кодекс України передбачає щорічну індексацію ставок

акцизного податку з урахуванням інфляційних змін та довгострокових фінансових цілей [27]. Зокрема, для тютюнових виробів діє стратегія поетапного підвищення специфічних ставок на 20% щорічно, запроваджена у 2018 р. Такий підхід узгоджується із зобов'язаннями України в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, які передбачають гармонізацію податкового законодавства з європейськими стандартами.

Згідно з цим планом, у 2020 р. ставка акцизу на тютюнові вироби зросла з 756,0 грн до 907,2 грн за 1000 штук, а в 2022 р. – з 1213,61 грн до 1456,33 грн за 1000 штук. Зростання у 2024 р. передбачає нові специфічні ставки: для сигарет з фільтром і без фільтра – від 1567,64 грн до 1881,17 грн за 1000 штук; для тютюну для електронних сигарет – від 2097,12 грн до 2516,54 грн [50]. Це відповідає стратегії підвищення акцизів на тютюнові вироби як засобу збільшення доходів бюджету та обмеження споживання шкідливих продуктів.

Щорічне підвищення ставок акцизу має декілька важливих наслідків. По-перше, воно сприяє поступовому зростанню цін на тютюнові вироби, що, відповідно до світового досвіду, веде до скорочення попиту, особливо серед молоді та низькодохідних груп населення. Це відповідає цілям політики зменшення поширення тютюнокуріння, рекомендованої Всесвітньою організацією охорони здоров'я.

По-друге, запровадження індексації ставок акцизу має враховувати економічну ситуацію та рівень інфляції. Надмірний податковий тиск може призвести до соціального невдоволення, особливо серед вразливих категорій населення. Відтак, для забезпечення балансу між фінансовими та соціальними цілями необхідна комплексна оцінка впливу таких заходів.

По-третє, збільшення ставок акцизів забезпечує зростання надходжень до державного бюджету. Проте, виникає ризик, що у випадку надмірного підвищення ставок споживачі можуть перейти на дешевші нелегальні аналоги, що зменшить фінансовий ефект. Таким чином, ключовим викликом для держави є забезпечення ефективного контролю за дотриманням законодавства та боротьба з тіньовим ринком.

Україна, у рамках адаптації свого законодавства до стандартів ЄС, зобов'язалася забезпечити мінімальне акцизне податкове зобов'язання у розмірі не менше ніж 90 євро за 1000 штук сигарет до 2025 р. відповідно до положень Директиви Ради 2011/64/ЄС [5]. Однак, виконання цього зобов'язання стикається із низкою економічних та фінансових викликів, зокрема, з процесами девальвації національної валюти, значною мірою спричиненими війною. Унаслідок цих процесів у 2025 р. рівень акцизного навантаження на сигарети в Україні прогнозовано становитиме лише 70 євро за 1000 штук, що не відповідає встановленим європейським вимогам.

Таблиця 3.1

Прогноз зростання ставок акцизного податку

Товари	Ставка за 1000 шт. у євро			
	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2028 р.
Сигарети з фільтром	78	82	86	90

Примітка: побудовано на основі [5]

Головною причиною невідповідності є нестабільність економіки України, зокрема, падіння реального курсу гривні до євро, що впливає на виражену у валюті ЄС суму акцизного податку. Водночас чинний план підвищення ставок акцизу, що передбачає 20% зростання щороку, є недостатнім для компенсації ефектів девальвації. Це підкреслює обмеженість статичних підходів до планування податкового навантаження в умовах динамічної макроекономічної ситуації.

У зв'язку із зазначеними проблемами виникла необхідність перегляду плану підвищення акцизного податку з метою поступового досягнення встановленого рівня у 90 євро за 1000 штук сигарет до 2028 р. Такий підхід дозволяє врахувати економічну нестабільність і забезпечити адаптацію ринку до зростання податкового навантаження. Для реалізації цього завдання доцільно вдосконалити методику визначення ставок акцизу шляхом запровадження механізму прив'язки ставок до реального валютного курсу, зокрема у періоди значної девальвації гривні.

За даними центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України, куріння є причиною 130 тисяч передчасних смертей українців щороку від таких захворювань, як інфаркт, інсульт, онкологічні захворювання та інші [22]. Підвищення ставок акцизного податку на підакцизні товари сприятиме досягненню соціального ефекту: зменшенню споживання сигарет, і, як наслідок, захворюваності на серцево-судинні хвороби та збільшенню тривалості життя українця.

З метою виконання євроінтеграційних зобов'язань та забезпечення додаткового фінансування, Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині акцизного податку» Основні положення цього закону спрямовані на гармонізацію акцизного законодавства з Директивами ЄС та посилення бюджетної ефективності.

Важливим кроком є адаптація класифікації алкогольних напоїв відповідно до Директиви Ради ЄС № 92/83/ЄЕС, що регламентує правила оподаткування алкогольних продуктів [8]. Зокрема, у частині визначення терміна «проміжні продукти» здійснено уточнення їхньої категоризації. До цієї групи включаються вина та інші зброджені напої, що належать до кодів 2204, 2205, 2206 Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД). Таке уточнення дозволяє забезпечити уніфікацію підходів до класифікації товарів, що сприяє зниженню правових колізій та спрощує адміністрування акцизного податку.

Законом передбачено збільшення ставки акцизного податку на проміжні продукти з 8,42 грн до 12,23 грн за 1 літр, що становить підвищення на 3,81 грн. Це рішення забезпечує вирівнювання ставок для проміжних продуктів із чинними ставками на ігристі та газовані вина. Таке збільшення відповідає меті гармонізації ставок акцизів із середнім рівнем, що діє у країнах ЄС, і водночас сприяє збільшенню надходжень до державного бюджету. Втім, варто враховувати, що значне підвищення податкового навантаження може вплинути

на конкурентоспроможність української алкогольної продукції, особливо на міжнародних ринках.

Закон передбачає поступове підвищення ставок акцизного податку на пальне протягом чотирьох років для досягнення мінімального рівня, встановленого країнами ЄС (табл. 3.2). Це дозволяє зменшити негативний соціально-економічний вплив від різкого підвищення акцизів, одночасно забезпечуючи виконання міжнародних зобов'язань. Зростання ставок акцизу на пальне також може стимулювати розвиток екологічно чистих технологій та альтернативних джерел енергії, що відповідає цілям екологічної політики ЄС.

Таблиця 3.2

Графік підвищення ставок акцизного податку на пальне (євро за 1000 літрів)

Назва пального	I півр. 2024 р.	3 вересня 2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2028 р.
Бензини автомобільні	213,5	242,60	271,70	300,80	329,90	359,00
Дизельне пальне	139,5	177,60	215,70	253,80	291,90	330,00
Скраплений газ	52	148,00	173,00	198,00	223,00	250,00
Паливо моторне альтернативне	165	184,08	206,16	228,24	250,32	272,4

Примітка: побудовано на основі [8]

Прийняття цього закону є значним кроком у процесі адаптації українського податкового законодавства до стандартів ЄС. Проте існують потенційні ризики, пов'язані з впровадженням змін:

- значне зростання ставок акцизу може призвести до збільшення витрат для кінцевих споживачів, що може викликати соціальне невдоволення;
- підвищення ставок може стимулювати нелегальне виробництво та обіг підакцизних товарів, що вимагає посилення контролю за дотриманням законодавства;
- зростання податкового навантаження може вплинути на конкурентоспроможність окремих галузей, зокрема виробництва алкоголю та пального.

Таким чином, підвищення ставок акцизного податку спрямоване на адаптацію українського податкового законодавства до стандартів ЄС,

забезпечення фінансової стійкості та створення умов для додаткового фінансування оборонних і соціальних потреб держави в умовах війни.

3.2. Вдосконалення адміністрування акцизного податку в умовах цифровізації економіки

На сучасному етапі впровадження цифрових технологій у процес адміністрування акцизного податку є важливим етапом модернізації податкової системи України. Використання електронних платформ забезпечує прозорість та підвищує ефективність податкового контролю. Автоматизація процедур дозволяє здійснювати оперативний збір, обробку та аналіз даних у режимі реального часу, що значно скорочує можливості для ухилення від оподаткування і зловживань, а також сприяє зменшенню впливу людського фактора.

Попри очевидні переваги, цифровізація акцизного адміністрування стикається з викликами, зокрема високою вартістю впровадження та необхідністю підготовки персоналу. Проте в умовах євроінтеграції та розвитку цифрової економіки цифровізація акцизів є критично важливою. Її ефективне впровадження сприятиме зростанню податкових надходжень, зменшенню адміністративного навантаження на бізнес і досягненню більшої відповідності європейським стандартам у податковій політиці.

ГУ ДПС у Тернопільській області активно впроваджує інноваційні технології та сучасні методи для оптимізації процесів адміністрування акцизного податку. Це сприяє підвищенню ефективності збору акцизу, забезпеченню більшої прозорості та доступності податкових послуг для платників податків. Завдяки використанню інноваційних інструментів зменшується адміністративне навантаження на суб'єктів господарювання, що веде до скорочення бюрократичних бар'єрів і полегшує процес подання звітності.

Зокрема, ГУ ДПС у Тернопільській області використовує електронний кабінет платника акцизного податку, що дозволяє платникам зручніше

подавати податкову звітність, перевіряти свій податковий статус, а також отримувати консультації та доступ до інших адміністративних послуг (рис. 6.1). Цей інструмент був впроваджений 1 січня 2018 р., замінивши попередній електронний сервіс «електронний кабінет платника», що дозволяє забезпечити більш ефективне управління податковими зобов'язаннями, зокрема щодо акцизів.

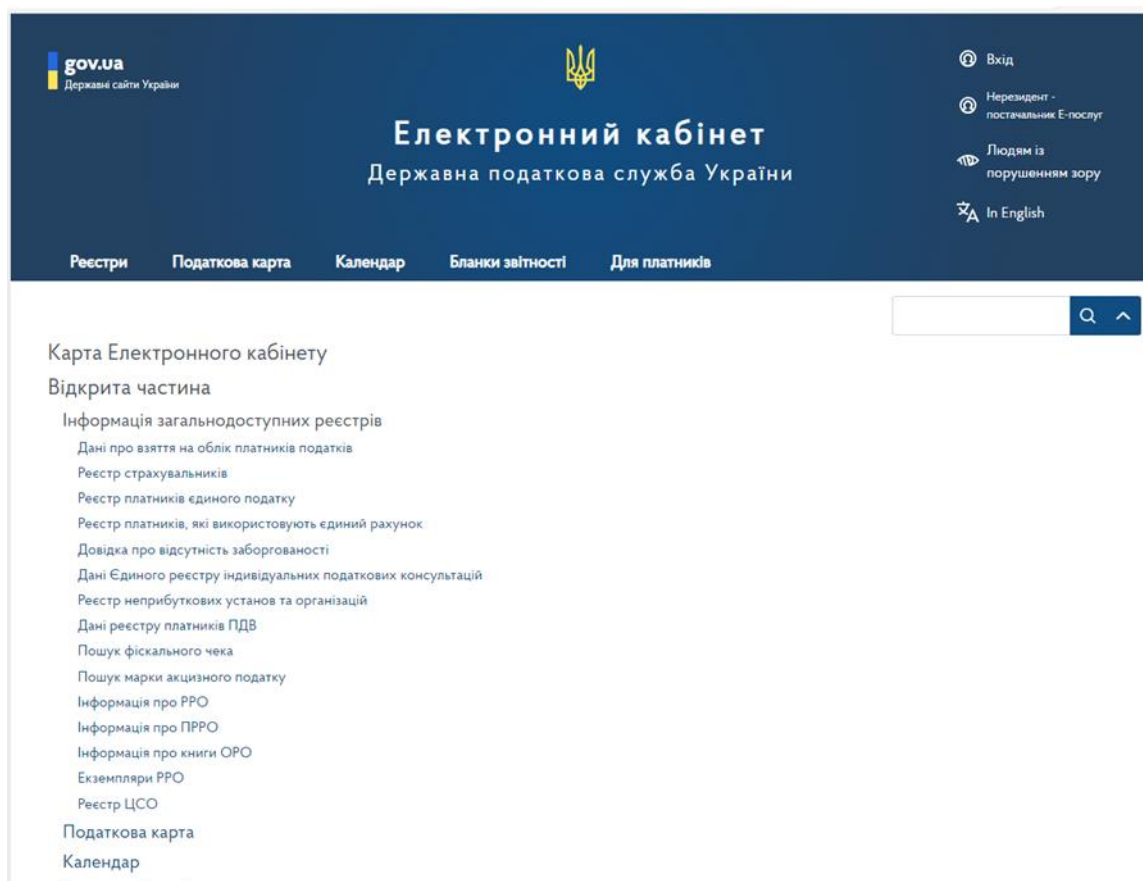

Рис. 3.1. Інтерфейс «Е-кабінету»

Примітка: побудовано на основі [12]

Серед найбільш затребуваних сервісів електронного кабінету платника податків особливе місце займають можливості доступу до різноманітних реєстрів, що охоплюють ключову інформацію для адміністрування податків. Це дозволяє платникам податків оперативно отримувати актуальні дані про свої податкові зобов'язання та статус у реєстраційно-облікових системах. Також через електронний кабінет, платники мають змогу здійснювати пошук фіскальних чеків, що є необхідним для контролю за операціями з реалізації товарів та послуг, та подання електронних документів.

Для нових користувачів електронного кабінету платника податків навігація в системі може бути складною через недостатню інтуїтивність інтерфейсу та відсутність детальних пояснень щодо послуг, які надаються. Це ускладнює процес виконання операцій та підвищує час, необхідний для освоєння функцій системи. Особливо це стосується специфічних послуг, пов'язаних із адмініструванням акцизного податку, таких як подання звітності щодо акцизів, обробка даних щодо накладних.

З метою покращення користувацького досвіду та зменшення складності навігації в електронному кабінеті, необхідно спростити інтерфейс, скоротивши кількість кроків для виконання основних операцій, таких як подання декларацій акцизного податку або перевірка платіжних реквізитів. Окрім того, варто ввести інтерактивні елементи допомоги, зокрема навчальні відео або підказки, що зможуть орієнтувати нових користувачів і допомогти їм швидше освоїти систему.

Іншим важливим аспектом є обмежені можливості для аналізу податкової інформації, зокрема щодо акцизного податку. Відсутність гнучких інструментів для побудови звітів або детального аналізу платежів у зручних форматах ускладнює роботу користувачів, особливо у випадках, коли потрібно виконати складний аналіз акцизних зобов'язань. У зв'язку з цим, необхідно впровадити можливість експорту даних у популярні формати, такі як Excel, що дозволить платникам податків ефективно обробляти та аналізувати отриману інформацію.

Окрім електронного кабінету, з листопада 2020 р. активно розвивається електронний сервіс «InfoTAX», який був запроваджений ДПС України для забезпечення платників податків додатковими можливостями для взаємодії з податковими органами. Сервіс «InfoTAX» сприяє автоматизації процесу отримання інформації про податкові зобов'язання та надає платникам податків зручний доступ до актуальних даних, що стосуються їхніх фінансових зобов'язань, зокрема щодо акцизного податку.

«InfoTAX» дозволяє платникам податків оперативно отримувати інформацію про стан їхніх розрахунків з бюджетом, здійснювати моніторинг

податкових накладних та інших важливих документів, що мають відношення до акцизних платежів. Завдяки цьому інструменту платники можуть зменшити ризик помилок у веденні обліку та своєчасно реагувати на зміни у своїх податкових зобов'язаннях. Система постійно розвивається, що дозволяє підвищити її ефективність та зручність використання.

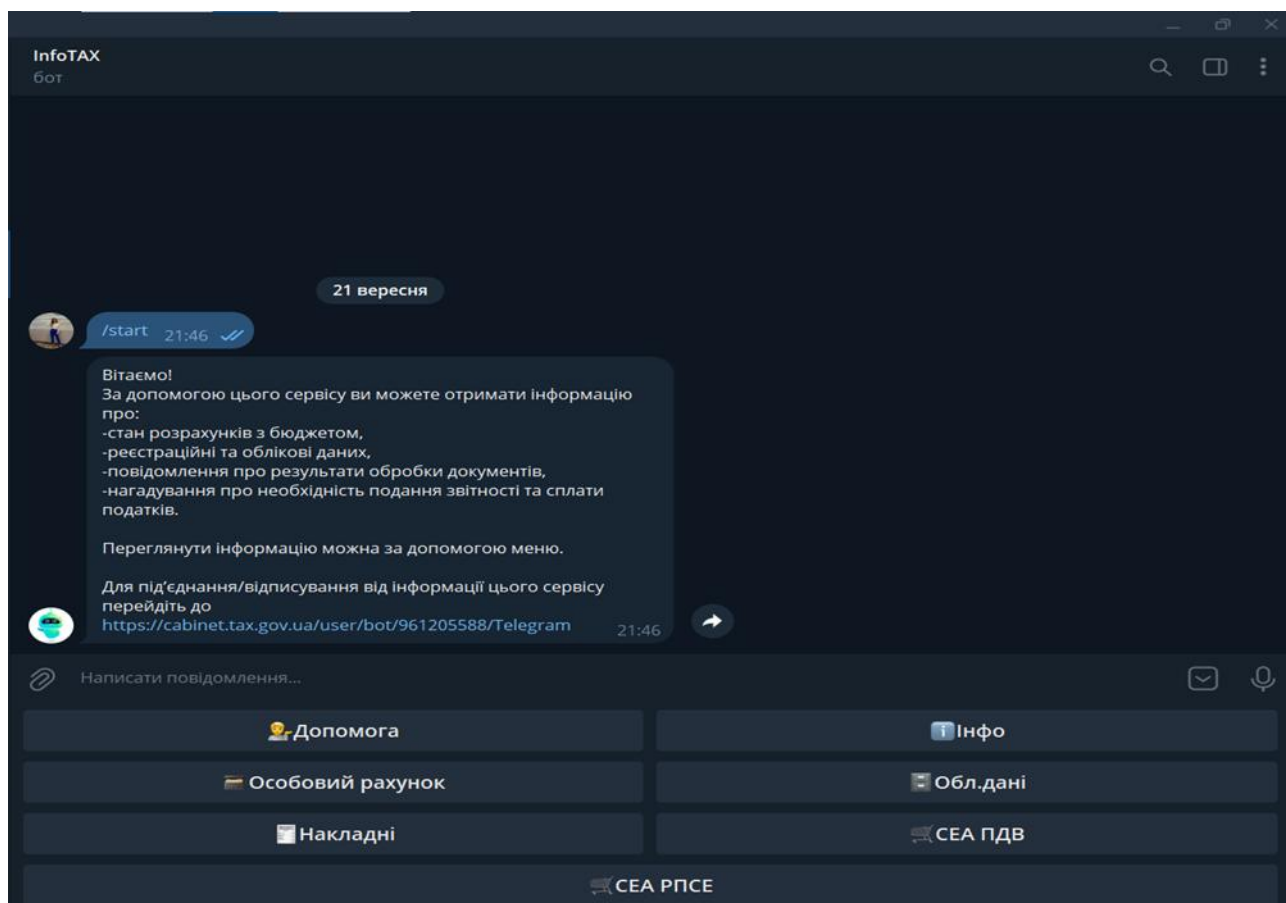

Рис. 3.2. Інтерфейс чат-боту «InfoTAX»

Примітка: побудовано на основі [55]

Електронний сервіс надає платникам податків можливість через месенджери Telegram та Viber отримувати актуальну та необхідну інформацію про: реєстраційні та облікові дані; стан розрахунків з бюджетом; результати обробки документів; терміни подання звітності та сплати податків; дані з СЕА ПДВ та СЕА РПСЕ. В 2024 р. в чат-боті є понад 20 сервісів які отримують понад 36 тис користувачів [55].

Попри користь додатку, існують певні недоліки які впливають на використання та зручність додатку. Перш за все, він надає лише базову

інформацію та функції для користувачів, що обмежує можливості платників податків у вирішенні більш складних питань. Потрібно створити більш тісну інтеграцію з електронним кабінетом платника податків для отримання всіх послуг в одній платформі.

Також додаток не завжди забезпечує індивідуалізовану інформацію для кожного користувача, що може призвести до помилок чи пропуску важливих повідомлень. Потрібно запровадити систему нагадувань про важливі терміни сплати податків або подачі звітності. Ще одним недоліком цього додатку є те, що він не надає можливості отримати швидку допомогу або консультацію в реальному часі, що може ускладнити вирішення термінових питань.

Сервіс «Пульс» має такі функції (рис. 3.3):

- надання відповідей на запитання щодо податкового законодавства, процедур та сплати податків;
- можливість звертатися за допомогою через онлайн-форму, телефон або електронну пошту;
- оперативна реакція на запити користувачів [49].

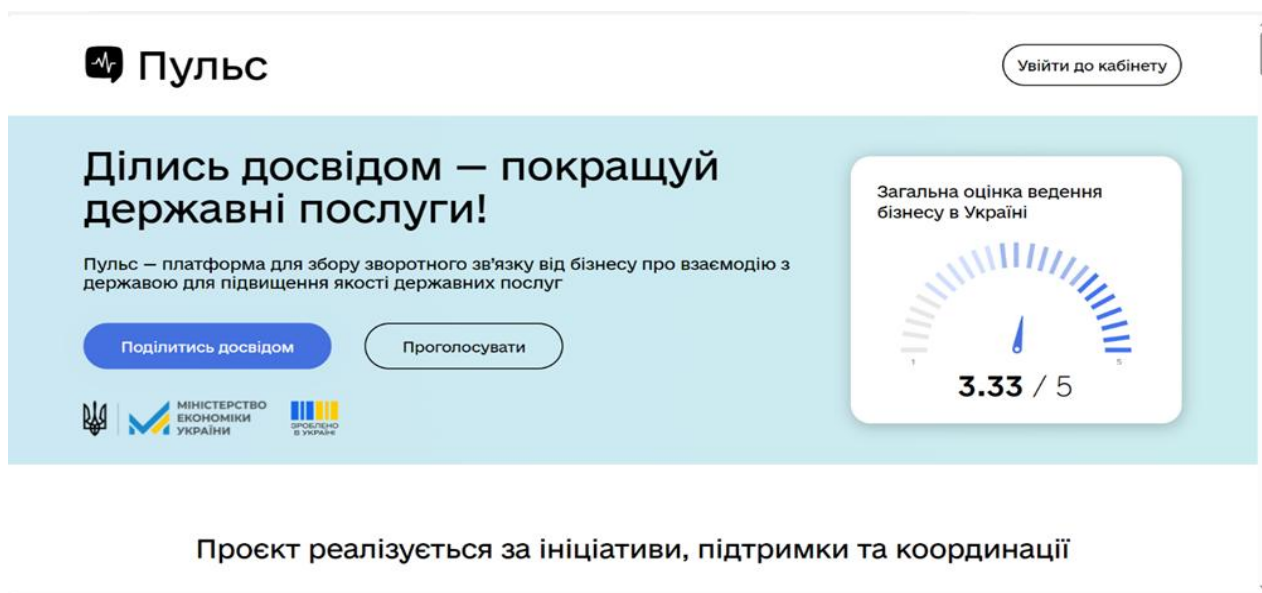

Рис. 3.3. Інтерфейс сервісу «Пульс»

Примітка: побудовано на основі [49]

З недоліків є те, що деякі запитання можуть залишитися без відповіді через складність сервісу (потрібно встановити чіткі терміни для обробки

запитів, також можна додати можливість стежити за статусом в реальному часі. Також він функціонує окремо від інших сервісів ДПС України, що ускладнює координацію вирішення проблем між різними платформами (дати можливість звертатися до «Пульсу» через електронний кабінет платника податків або інші офіційні портали).

Сервіс передбачає пасивну роль користувача – він може лише залишити запит і чекати відповіді, що знижує зручність та ефективність сервісу. Можна інтегрувати інтелектуальний чат-бот, який може допомагати в режимі реального часу з розв’язанням простих або стандартних питань без необхідності звертатися до оператора. Ввести інтерактивну базу знань із поширеними питаннями та готовими рішеннями, щоб користувачі могли самостійно знаходити відповіді на типові проблеми.

Додаток «Моя податкова» – це мобільний додаток, який дозволяє платникам податків отримувати доступ до своєї податкової інформації та послуг у зручному форматі (рис. 3.4). Основні функції додатку такі:

- доступ до інформації про сплату податків, податкові декларації, звіти та інші документи;
- можливість подавати електронні декларації та звіти прямо з додатку;
- отримання сповіщень про терміни сплати податків, зміни в законодавстві та інші важливі новини;
- можливість звертатися за консультаціями і отримувати відповіді на запитання.

З недоліків є те що додаток не завжди надає повний спектр послуг, доступних на веб-версії платформи ДПС або через електронний кабінет платника податків. Це створює необхідність переходу між різними платформами для виконання різних задач. Можна додати повний набір функцій, які доступні в електронному кабінеті платника податків, таких як подача звітності, оплата податків, перегляд податкових зобов’язань та проведених операцій. Забезпечити інтеграцію з іншими електронними сервісами, такими як «Пульс» або «Infotax», для того, щоб користувачі могли отримувати всі

необхідні послуги через одну платформу.

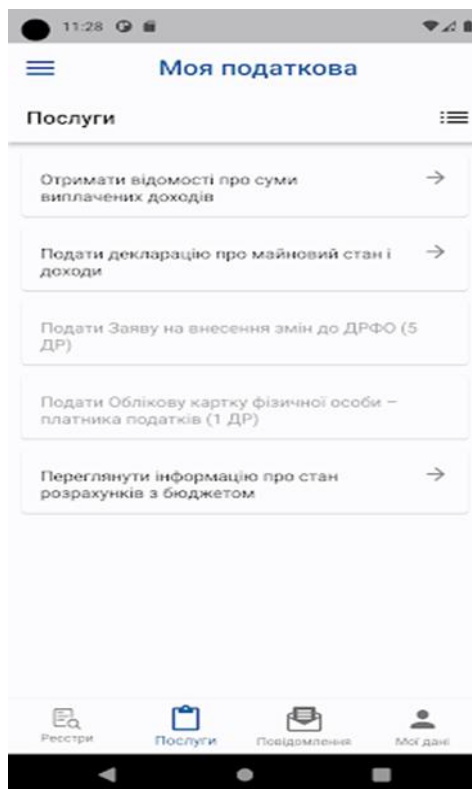

Рис. 3.4. Інтерфейс додатку «Моя податкова»*

Примітка: побудовано на основі [23]

Часто користувачі стикаються з технічними збоями, повільним завантаженням або затримками в роботі додатку. Це може бути особливо проблематично під час подачі документів або перевірки податкових зобов'язань. Потрібно удосконалити серверну інфраструктуру для забезпечення стабільної роботи навіть і пікові роботи.

Користувачі можуть пропускати важливі податкові події, оскільки додаток не завжди надсилає своєчасні та релевантні сповіщення щодо термінів подачі звітності чи сплати податків. Для виправлення цього недоліку можна запровадити оповіщення не лише через додаток, але й через SMS або електронну пошту для додаткової зручності.

Користувачам додатку часто важко отримати швидку допомогу або консультацію у разі виникнення проблем або питань щодо використання додатку. Для цього потрібно додати функцію онлайн-чату або чат-бота, який може надавати відповіді на типові запитання в режимі реального часу або

допомагати користувачам у вирішенні технічних проблем.

Користувачі не мають змоги безпосередньо через додаток сплачувати податки, переглядати фінансові операції або виконувати інші транзакції. Для виправлення цього недоліку можна впровадити можливість інтеграції з банківськими рахунками для швидкої та зручної оплати податкових зобов'язань через додаток, а також додати функції створення шаблону для регулярних платежів.

Система еАкциз є електронним інструментом контролю за обігом підакцизних товарів в Україні, що передбачає цифровізацію всіх етапів обігу таких товарів, включаючи їх маркування, облік та відстеження на кожному етапі ланцюга постачання (виробництво, імпорт, зберігання, транспортування, реалізація). Основною метою впровадження системи є скорочення тіньового ринку підакцизної продукції, підвищення прозорості операцій з підакцизними товарами, удосконалення процесу адміністрування акцизного податку.

Система еАкциз є частиною державної стратегії з цифровізації податкової системи України, яка направлена на інтеграцію сучасних інформаційних технологій у сферу податкового адміністрування. Вона також відповідає євроінтеграційним зобов'язанням України, що передбачають забезпечення прозорості і боротьбу з нелегальним обігом підакцизних товарів, що є важливим аспектом для наближення стандартів української податкової системи до вимог ЄС.

Повноцінне впровадження системи еАкциз планується на 2025 р., після завершення етапу тестування та адаптації системи до специфічних вимог українських виробників, імпортерів і контролюючих органів. Очікується, що після впровадження система дозволить значно покращити ефективність контролю, зменшити адміністративні витрати та забезпечити належний рівень фіскальної дисципліни на ринку підакцизних товарів.

Одним із перспективних напрямків в акцизному оподаткуванні є використання блокчейн-технології для відстеження обігу підакцизних товарів, таких як алкоголь та тютюн. В рамках цієї ініціативи податкові органи можуть

застосовувати блокчейн для створення незмінного ланцюга даних, що охоплює кожен етап постачання товару – від виробника до кінцевого споживача. Це дозволяє здійснювати моніторинг переміщення товарів у реальному часі та забезпечує високий рівень захисту від підробки акцизних марок або звітності.

Загалом, усі розглянуті сервіси, зокрема електронний кабінет платника податків, сервіс «InfoTAX», додаток «Моя податкова», система еАкциз, сприяють модернізації системи акцизного оподаткування в Україні, роблячи її більш прозорою, ефективною та доступною. Вони забезпечують платникам податків зручний доступ до необхідної інформації, що суттєво полегшує виконання потакових зобов'язань, зменшуючи витрати часу та зусиль на виконання адміністративних процедур.

Автоматизація та цифровізація процесів адміністрування акцизного оподаткування дозволяють підвищити ефективність розрахунків, забезпечуючи точність та своєчасність сплати податків. Це також сприяє поліпшенню податкової дисципліни, зниженню корупційних бар'єрів та підвищенню прозорості діяльності податкових органів. Вона створює умови для зниження бюрократичних перешкод, полегшує бізнес-процеси та стимулює розвиток економіки, забезпечуючи більшу інвестиційну привабливість країни.

3.3. Адаптація зарубіжного досвіду акцизного оподаткування до вітчизняної практики

Адаптація успішного зарубіжного досвіду акцизного оподаткування може значно підвищити ефективність податкової системи України, забезпечити зростання бюджетних надходжень та мінімізувати тіньовий обіг підакцизних товарів. Впровадження сучасних методів адміністрування акцизів дозволить підвищити прозорість та ефективність оподаткування. Це також сприятиме зменшенню можливості ухилення від сплати податків і покращить контроль за обігом підакцизної продукції.

Акцизне оподаткування в США є ключовим елементом фіскальної політики, що охоплює широкий спектр товарів, зокрема пально-мастильні

матеріали. Основною метою системи акцизів є фінансування державних програм, зокрема інфраструктурних проектів, таких як будівництво і ремонт доріг. Важливим аспектом цієї системи є поєднання федеральних і місцевих акцизів, що дозволяє враховувати регіональні відмінності в податковому навантаженні на пально-мастильні матеріали, забезпечуючи таким чином належний рівень фінансування дорожньої інфраструктури.

Однією з найбільш значущих особливостей акцизного оподаткування в США є застосування автоматизованих систем обліку на акцизних складах, які здійснюють точний облік кожного літра виробленого або реалізованого пального. Впровадження таких технологій сприяє забезпеченню високої точності і прозорості обліку, зменшуючи можливості для ухилення від сплати податків.

Акцизні склади є спеціально визначеними місцями для зберігання пального до його подальшого продажу, і всі операції з його переміщення повинні бути зафіксовані в автоматизованих системах. Це дозволяє органам влади здійснювати постійний контроль за дотриманням податкових вимог і оперативно перевіряти дані, зокрема стосовно обсягів реалізації пального, що дає змогу попереджати порушення податкового законодавства.

Для забезпечення ефективності цієї системи США використовують сучасні технології, зокрема GPS-трекери для моніторингу транспортування пального. Вони дозволяють забезпечити прозорість на всіх етапах обігу пального – від виробництва до кінцевого споживання. Використання таких технологій у рамках автоматизованих систем обліку дозволяє знизити рівень нелегального обігу пального, що істотно підвищує ефективність боротьби з ухиленням від сплати акцизів.

Законодавство США передбачає жорсткі санкції за порушення умов ліцензування та ведення обліку пального. У разі виявлення порушень, таких як відсутність необхідної ліцензії або невідповідність облікових даних фактичному обсягу реалізації, підприємства можуть бути оштрафовані або позбавлені права на ведення діяльності у сфері реалізації пального. У разі

умисного ухилення від сплати акцизів передбачена кримінальна відповідальність, що стимулює дотримання законодавчих вимог і сприяє забезпеченню прозорості та ефективності акцизної системи в країні.

Досвід США у сфері акцизного оподаткування може стати корисним для України. Впровадження автоматизованих систем обліку на акцизних складах і використання передових технологій для моніторингу обігу підакцизних товарів дозволить значно підвищити ефективність податкового контролю в Україні. Запровадження суворих санкцій за порушення обліку та ліцензування стане важливим кроком для зменшення рівня ухилення від сплати акцизів і сприятиме формуванню прозорої і справедливої системи акцизного оподаткування в Україні.

У Німеччині реалізована електронна система обліку тютюнових виробів, що дозволяє фіксувати їх обіг на всіх етапах – від виробництва та імпорту до продажу кінцевому споживачу. Система зобов'язує виробників та імпортерів подавати звітність у реальному часі, що дозволяє податковим органам забезпечити прозорість у переміщенні товарів. Кожен тютюновий виріб маркується ідентифікатором, що дає можливість відслідковувати його шлях і перевіряти відповідність декларацій щодо обсягів виробництва та продажу.

Для України впровадження подібної моделі може стати важливим кроком до покращення контролю над ринком тютюнових виробів. Впровадження електронної системи обліку дозволить зменшити рівень контрабанди та поширення контрафактної продукції, оскільки кожен товар буде мати свій унікальний ідентифікатор, який можна перевірити на всіх етапах його обігу. Завдяки цій системі можна зменшити масштаби нелегальної торгівлі тютюновими виробами, а також підвищити ефективність боротьби з ухиленням від сплати акцизів та іншими порушеннями.

Крім того, система реального часу дозволить органам контролю оперативно виявляти порушення та вживати необхідних заходів, що підвищить рівень відповідальності всіх учасників ринку. Вона сприятиме створенню прозорого і справедливого ринку, де легальні виробники та імпортери матимуть

рівні умови для конкуренції, а споживачі будуть захищені від неякісної продукції. Упровадження такої моделі також допоможе знизити економічні втрати від контрабанди та контрафакту, що часто призводять до значних бюджетних недоотримань.

У Норвегії, Швеції та Данії акцизне оподаткування відіграє важливу роль у екологічній політиці. Ці країни використовують акцизні ставки як інструмент для стимулювання зменшення викидів парникових газів та покращення екологічної ситуації. «Вуглецевий акциз» спрямований на зниження використання традиційних видів пального, що спричиняють значні викиди CO₂, і одночасно стимулює попит на більш екологічні альтернативи, такі як біопаливо та електрична енергія. Завдяки високим ставкам акцизу на викопні палива, країни Північної Європи змогли досягти значного скорочення викидів.

Для України застосування подібної моделі може стати важливим кроком у реалізації амбітних екологічних цілей. Впровадження вуглецевого акцизу дозволить зменшити залежність від традиційних джерел енергії та сприятиме розвитку альтернативних видів пального, таких як біопаливо, водень або електричні автомобілі. Крім того, запровадження диференційованих ставок акцизу на паливо в залежності від рівня шкідливих викидів дозволить стимулювати використання більш чистих видів пального, знижуючи податкове навантаження на екологічно чисті варіанти.

Окрім екологічного ефекту, такі заходи можуть сприяти зниженню витрат на охорону навколишнього середовища та покращенню здоров'я населення, оскільки зменшення викидів шкідливих речовин має прямий вплив на якість повітря. Стимулювання переходу до більш чистих технологій також може допомогти Україні розвивати нові ринки для інноваційних енергетичних технологій і залучати інвестиції в сектор відновлювальних джерел енергії.

Загалом же у країнах ЄС у акцизне оподаткування регламентується Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 2008/118/ЄС, яка встановлює основоположні принципи оподаткування підакцизних товарів, таких як алкогольні напої, тютюнова продукція та енергоносії. Директива

визначає загальні норми та механізми адміністрування акцизів, зокрема порядок справляння, переміщення та звільнення від оподаткування.

Водночас кожна країна-член ЄС, дотримуючись вимог Директиви, має право встановлювати власні акцизні ставки, які відповідають національним соціально-економічним умовам. Крім того, країни можуть запроваджувати додаткові регуляторні процедури, спрямовані на адаптацію загальних норм до особливостей національного ринку та забезпечення ефективного контролю за надходженнями до бюджету.

Основні відмінності в акцизному оподаткуванні між Україною та країнами ЄС можна узагальнити наступним чином:

1. В ЄС акцизне оподаткування регулюється низкою директив, зокрема Директивою 2020/262 [6], яка встановлює загальні принципи для підакцизних товарів, таких як енергетичні продукти, алкоголь і тютюн. В Україні акцизне оподаткування регулюється національним законодавством, яке потребує гармонізації з європейськими стандартами відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС.

2. Середня ставка акцизного податку в країнах ЄС становить близько 37,4%, що свідчить про високий рівень оподаткування. В Україні ставки акцизів на деякі товари, такі як тютюн і алкоголь, можуть бути нижчими, що створює умови для податкової конкуренції та контрабанди.

3. У країнах ЄС існує чітка система адміністрування акцизів, що включає обов'язкову звітність та контроль за дотриманням норм. Країни-члени зобов'язані інформувати Європейську Комісію про зміни в національному законодавстві. В Україні система адміністрування акцизів ще потребує вдосконалення, зокрема в частині контролю за споживанням та обігом підакцизних товарів.

4. В ЄС акцизи часто використовуються не лише для наповнення бюджету, але й для регулювання споживання шкідливих товарів (наприклад, тютюну та алкоголю) та стимулювання екологічно чистих альтернатив. В Україні акцизні податки також мають фіскальну мету, але їх використання для

регулювання споживання ще не є настільки розвиненим.

5. Країни ЄС активно працюють над гармонізацією акцизного законодавства, щоб уникнути податкової конкуренції та забезпечити рівні умови для всіх учасників ринку. В Україні процес гармонізації акцизного законодавства з європейськими стандартами тільки починається, і це є важливим кроком для інтеграції в європейський економічний простір в післявоєнний період.

Вдосконалення акцизного законодавства дозволить Україні більш ефективно інтегруватися в міжнародні економічні та екологічні процеси, відповідати вимогам світовим стандартів і покращити інвестиційну привабливість країни. Урахування досвіду передових країн у сфері акцизного оподаткування, включаючи використання інноваційних технологій і відповідальних підходів до екології, може стати ключем до створення ефективної і справедливої системи оподаткування в Україні.

Висновки до розділу 3

1. Підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби, алкогольні напої, пальне є стратегічно важливим кроком для України на шляху до європейської інтеграції. Такі зміни забезпечать збільшення податкових надходжень, а також стимулюватимуть зменшення споживання шкідливих для здоров'я товарів. Збільшення акцизів може стати ефективним механізмом боротьби з тіньовим ринком і зменшенням негативного впливу на здоров'я громадян та навколишнє середовище. Однак реалізація цих заходів вимагає посилення контролю та підтримки бізнесу для ефективної адаптації до нових умов.

2. Цифровізація економіки відкриває нові можливості для вдосконалення адміністрування акцизного податку. Використання сучасних інформаційних технологій дозволить зменшити адміністративні витрати, підвищити прозорість та ефективність процесу збору акцизів, а також знизити рівень ухилення від оподаткування. Це також забезпечить безпечніші механізми збору податків і

боротьбу з контрабандою, що сприятиме зростанню доходів бюджету та посиленню контролю за ринком підакцизних товарів.

3. Адаптація зарубіжного досвіду акцизного оподаткування може суттєво підвищити ефективність податкової системи України. Впровадження передових методів адміністрування акцизів, які використовуються в країнах ЄС та США, дозволить забезпечити високий рівень прозорості та точності в оподаткуванні. Це також дасть змогу зменшити можливості для ухилення від сплати податків через підвищення ефективності моніторингу обігу підакцизної продукції. Посилення контролю над обігом таких товарів сприятиме боротьбі з контрабандою та контрафактною продукцією.

РОЗДІЛ 4.

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ДЕРЖАВНІЙ ПОДАТКОВІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

4.1. Охорона праці в податкових органах

Охорона праці в ГУ ДПС у Тернопільській області є невід'ємною частиною системи управління безпекою праці в органах державної влади. Його керівництво організовує охорону праці шляхом забезпечення необхідних умов для безпечної та здорової праці відповідно до чинного законодавства та нормативно-правових актів. Це включає не лише забезпечення виконання законодавчих вимог, а й створення сприятливих умов для збереження здоров'я працівників у процесі виконання службових обов'язків [51].

Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях у податковій службі регулюються такими основними нормативними актами:

- Закон України «Про охорону праці» – визначає основні вимоги щодо забезпечення безпечних умов праці для працівників [38];
- Кодекс цивільного захисту України – регулює порядок дій органів державної влади у разі надзвичайних ситуацій [17];
- Закон України «Про державну службу» – визначає права і обов'язки державних службовців у сфері безпеки та охорони праці [33];
- Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» – визначає правові механізми для реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці країни, здоров'ю населення чи природному середовищу [39];
- накази та інструкції ДПС України щодо організації охорони праці, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях.

Штат служби охорони праці ГУ ДПС у Тернопільській області складається з одного або кількох працівників, відповідальних за безпеку трудової діяльності. Зазвичай цей обов'язок покладається на працівника профспілки або спеціаліста, відповідального за охорону праці, який є також

частиною іншої посадової категорії в структурі служби[25].

Працівник, відповідальний за безпеку праці в ГУ ДПС у Тернопільській області, зобов'язаний:

- розробляти і впроваджувати положення, типові інструкції, правила і процедури, що стосуються охорони праці;
- здійснювати організацію оздоровлення членів профспілки і їх сімей, взаємодіє з іншими організаціями в питаннях розвитку санаторно-курортного лікування, дитячого оздоровчого відпочинку, закладів культури, відпочинку, туризму, масової фізкультури і спорту;
- своєчасно доводити ці документи до відома працівників ДПС, забезпечуючи їх навчання і інструктажі з питань безпеки праці;
- здійснювати контроль за дотриманням законодавства та інших нормативних актів про працю, її оплату, охорону праці та про житлове забезпечення, сприяє підвищенню рівня соціально-побутового обслуговування членів профспілки;
- здійснювати нагляд і контроль за створенням безпечних умов праці, забезпеченням належного службового побуту працюючих, усунення екологічно шкідливих, небезпечних факторів, які впливають на здоров'я людей і навколишнє середовище, дотриманням правил і норм виробничої санітарії і техніки безпеки, погоджує відомчі правила і норми охорони праці;
- вести журнал про проведення інструктажу з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих у Державній податковій службі України.

Основні заходи з охорони праці включають такі:

- інструктажі та навчання, зокрема вступний інструктаж для новоприйнятих працівників, періодичні інструктажі (раз на півроку або при зміні умов праці) [28];
- оцінка ризиків та безпека робочих місць, виявлення потенційних небезпек на робочих місцях;

- забезпечення належних умов праці, включно з освітленням, вентиляцією, ергономікою робочих місць;
- регулярна перевірка та оновлення засобів захисту.

З метою забезпечення безпеки праці, у ДПС України для фінансування заходів охорони праці виділяється певна частка від фонду оплати праці (табл. 4.1). Зазвичай це становить 0,5% від фонду оплати праці кожного року, що дозволяє реалізовувати необхідні заходи з забезпечення безпеки, надання засобів індивідуального захисту, проведення профілактичних заходів і ремонту систем безпеки.

Таблиця 4.1

**Фінансування заходів охорони праці в ДПС України за період 2019–
2023 рр., млн грн**

Показник	2019	2020	2021	2022
Фонд оплати праці	10000	12000	13000	15000
Сума фінансування заходів охорони праці (0,5%)	50,0	60,0	65,0	75,0
Відхилення фінансування	-	10,0	5,0	10,0

Примітка: побудовано на основі даних ДПС України

У разі нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання працівникам ДПС зберігаються місце роботи та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. Якщо працівник не може виконувати свої обов'язки, йому організовується перепідготовка та працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій.

В ГУ ДПС у Тернопільській області також звертається увага на протипожежну безпеку. На кожному поверсі адміністративних будівель вивішуються плани евакуації на випадок надзвичайних ситуацій. Працівники під час влаштування на роботу проходять інструктажі з охорони праці, зокрема з питань безпеки у разі пожежі.

4.2. Уразливість органів ДПС до впливу ситуацій воєнного стану

Надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинених катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Надзвичайна ситуація має такі ознаки: несподіваність; невизначеність наслідків; складність прийняття рішень; негативний вплив на фізичний і психологічний стан людини; екологічні і економічні збитки; значні часові витрати на проведення евакуаційно-рятувальних робіт і ліквідацію наслідків

ГУ ДПС у Тернопільській області повинне мати план дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій (НС), таких як:

1. Пожежі або задимлення в приміщеннях – це ситуації, коли внаслідок загоряння виникає небезпека для життя людей, а також для збереження майна і документації. Пожежі можуть бути спричинені різними факторами: коротке замикання, технічні несправності, необережність працівників, або навіть умисний підпал. У разі пожежі необхідно швидко евакуювати людей, згасити вогонь (якщо це можливо) та викликати екстрені служби.

План дій такий:

- при перших ознаках пожежі необхідно негайно повідомити про це всіх працівників установи через сигналізацію або радіо/телефон. Окрім того, терміново повідомити пожежну службу;

- всі працівники та клієнти повинні бути евакуйовані через визначені евакуаційні виходи. План евакуації має бути розроблений і регулярно оновлюваний;

- якщо дозволяють обставини, необхідно забезпечити захист критично

важливих електронних даних та документації.

- всі працівники повинні бути оснащені засобами індивідуального захисту (вогнегасники, маски для захисту від диму) до того, як будуть евакуйовані.

2. Природні катастрофи (землетруси, повені, бурі) – це ситуації, коли стихійні сили природи завдають серйозних пошкоджень інфраструктурі та можуть створити загрозу для життя людей. Землетруси можуть зруйнувати будівлі, повені затоплюють приміщення, а бурі можуть викликати значні пошкодження дахів, вікон, ліній електропередачі та інші техногенні та природні катастрофи.

План дій такий:

- у разі передбачення природних катастроф, працівники повинні бути негайно поінформовані через систему оповіщення;

- в залежності від виду катастрофи (наприклад, землетрус) працівники повинні сховатися в безпечних місцях (під стійкими меблями) або покинути будівлю через найближчі виходи. У разі підтоплення чи повені важливо визначити рівень безпеки приміщень;

- після стихійного лиха слід організувати перевірку стану будівлі, техніки та документації на наявність пошкоджень;

- у разі, якщо приміщення податкової установи стало непридатним, активується план переведення працівників на віддалену роботу для підтримки функціонування установи.

3. Техногенні аварії (вибухи, витоки газу) – це аварії, що спричинені технічними або виробничими несправностями. Вибухи або витоки газу можуть стати причиною масштабних пошкоджень у приміщеннях, виникнення вогню чи отруєння. В таких випадках необхідно здійснити оперативну евакуацію, перекрити джерела небезпеки, викликати відповідні служби для ліквідації наслідків.

План дій такий:

- при виникненні аварії (вибух, витік газу) негайно повідомити всіх

працівників про безпеку;

- забезпечити термінову евакуацію людей з приміщення (через основні та запасні виходи);

- якщо можливо, потрібно перекрити джерела вибухонебезпечних речовин (газові крани, електроживлення) для запобігання подальших аварій;

- працівники повинні пройти інструктаж з надання першої допомоги у разі отруєння газами або травм.

- негайно зв'язатися з екстреними службами (пожежна служба, швидка допомога, газова служба) для швидкого реагування та ліквідації аварії.

4. Збройні конфлікти чи воєнні дії (особливо актуально в умовах воєнного стану) – це ситуації, коли збройні конфлікти або бойові дії призводять до руйнування інфраструктури, загрози для життя людей, а також порушення нормального функціонування установ. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити захист працівників, відновлення діяльності організації, а також організувати евакуацію або укриття в безпечних місцях.

Податкові органи України в умовах воєнного стану повинні враховувати різні фактори, що можуть вплинути на їхню діяльність, а також здійснювати відповідні заходи для забезпечення безпеки персоналу, клієнтів та стабільності податкової системи країни. Серед основних уразливих аспектів діяльності податкової установи в умовах воєнного стану можна виділити такі:

У разі введення воєнного стану можуть бути суттєво порушені умови роботи податкових органів через евакуацію персоналу, зупинку роботи окремих підрозділів, пошкодження або знищення інфраструктури. Це може призвести до збоїв у виконанні важливих функцій, таких як обробка податкових декларацій, нарахування податків, виконання перевірок та інші операції. Внаслідок воєнних дій можливі перебої в комунікаціях, інтернет-зв'язку, що ускладнить роботу електронних систем і баз даних.

В умовах воєнного стану бізнес може зупиняти свою діяльність, або ж істотно знижувати обсяги виробництва й послуг, що, у свою чергу, призводить до зменшення надходжень до бюджету від податків. Крім того, у зв'язку з

війною можуть бути труднощі з обліком податкових платежів, організацією податкових перевірок і аудиту, що ускладнює збирання податків.

Одним з основних аспектів є забезпечення безпеки працівників податкових органів у разі виникнення бойових дій або інших надзвичайних ситуацій. Збереження здоров'я та життя персоналу є пріоритетом, тому необхідно організовувати евакуацію, створювати сховища, забезпечувати працівників засобами індивідуального захисту. Важливим є також збереження роботи з клієнтами, підприємцями та іншими платниками податків, що потребують доступу до послуг податкової служби.

В умовах воєнного стану може бути високий ризик кібератак на податкові системи. Нападники можуть спробувати вивести з ладу електронні системи збору податків, доступ до баз даних платників податків або спричинити витік конфіденційної інформації. Ураховуючи, що податкові органи активно використовують цифрові платформи для взаємодії з громадянами і бізнесом, необхідно посилювати систему кібербезпеки, проводити регулярні аудит і тестування на вразливість.

У період воєнного стану можуть бути перервані ланцюги постачання, включаючи перевезення документів, доставку матеріальних ресурсів, необхідних для функціонування податкових органів. Це може негативно вплинути на виконання службових обов'язків, а також на доступність сервісів для громадян.

Під час воєнного стану можуть бути внесені зміни до законодавства щодо оподаткування, що ускладнить роботу податкових органів та потребуватиме оперативної адаптації під нові умови. Це включає зміни в механізмах збору податків, надання пільг, зміни в управлінні фінансами країни, а також введення нових заходів, які можуть змінити правила роботи податкової системи.

В умовах воєнного стану значний вплив на працівників податкових органів має психологічний стрес, пов'язаний з війною, можливими травмами або втратою близьких людей. Це може призвести до зниження ефективності роботи персоналу та потребувати додаткових ресурсів для підтримки

психологічного здоров'я.

Заходи для зменшення уразливості податкових установ до ситуацій воєнного стану:

- податкові органи повинні мати чіткі плани евакуації персоналу та забезпечення безпеки клієнтів. Здійснювати регулярні тренування та навчання персоналу для оперативного реагування на надзвичайні ситуації, включаючи інструктажі щодо безпеки і поведінки під час воєнного стану;

- в умовах воєнного стану важливо впроваджувати можливості для віддаленої роботи працівників податкових органів, що дозволить підтримувати операційну діяльність навіть у разі тимчасового закриття офісів або їх пошкодження;

- запровадження додаткових заходів для захисту даних та електронних платформ від кібератак, підвищення рівня захисту інформації платників податків;

- у разі збоїв у зв'язку або пошкодження основних каналів зв'язку необхідно забезпечити наявність резервних засобів зв'язку для координації діяльності податкової служби;

- у разі воєнних дій необхідна тісна взаємодія з іншими державними органами, організаціями охорони здоров'я, правоохоронними органами для швидкого реагування та забезпечення безпеки.

У цілому, зменшення уразливості податкової установи в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який включає не лише фізичні заходи безпеки, а й адаптацію бізнес-процесів, підвищення цифрової та організаційної стійкості системи.

4.3. Організація планування та фінансування робіт із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій і їх наслідків

Управління надзвичайними ситуаціями є важливим аспектом для забезпечення стабільної роботи будь-якої установи, в тому числі і податкових органів. Для ефективного реагування на надзвичайні ситуації та зменшення

їхніх негативних наслідків, необхідно належним чином організувати планування та фінансування робіт з їх запобігання і ліквідації.

Планування діяльності податкової установи у випадку надзвичайної ситуації передбачає виконання кількох основних завдань:

1. Передбачає, що органи податкової служби мають бути готовими до швидкого реагування, зокрема, у разі воєнних дій чи природних катастроф. Усі працівники мають бути ознайомлені з планами дій у надзвичайних ситуаціях, а керівництво – мати чітко визначені повноваження для оперативного реагування.

2. Забезпечення безпеки персоналу є одним з головних завдань, зокрема, в разі пожеж, техногенних аварій чи епідемій. Для цього необхідно створити умови для швидкої евакуації, захисту від шкідливих впливів, а також оснастити персонал засобами індивідуального захисту.

3. Для своєчасного реагування важливо мати ефективну систему оповіщення про виникнення надзвичайної ситуації. Зв'язок між всіма підрозділами податкової служби має бути забезпечений в будь-яких умовах, включаючи надзвичайні ситуації.

4. Податкова служба має розробити плани та механізми для оперативної локалізації наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема, забезпечити готовність до розгортання тимчасових пунктів для обробки клієнтів або відновлення роботи системи оподаткування в умовах кризи.

Фінансування заходів із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій є ключовим для їх ефективного виконання. Для податкових установ передбачено декілька основних джерел фінансування:

– власні кошти ГУ ДПС у Тернопільській області (першочергове фінансування заходів на рівні податкової служби може здійснюватися за рахунок внутрішніх резервів, виділених з фонду на непередбачувані витрати або з інших бюджетних джерел установи);

– місцеві резерви (у разі необхідності податкові органи можуть залучати фінансування з районних резервів, створених відповідно до місцевих програм по цивільному захисту та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій);

– державне фінансування (якщо надзвичайна ситуація має національний або глобальний характер, фінансування для ліквідації її наслідків може бути забезпечене через державний бюджет).

На етапі фінансування необхідно провести:

1. Розрахунки та обґрунтування обсягів необхідних коштів: Для ефективного планування треба мати точні дані щодо обсягу робіт, кількості залучених сил та засобів, необхідних для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

2. Моніторинг та контроль за використанням коштів: Під час виконання заходів важливо вести контроль за використанням бюджетних коштів та коштів з інших джерел. Це забезпечить ефективне використання фінансових ресурсів, запобігаючи нецільовому витрачання коштів.

3. Подача клопотань для додаткових коштів: У разі вичерпання фінансових ресурсів органи податкової служби можуть подати клопотання до вищих органів виконавчої влади про необхідність додаткового фінансування з державного резервного фонду.

4. Планування і фінансування заходів із запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій в податковій установі потребує чітко визначених посадових осіб, відповідальних за реалізацію цих заходів. Це включає:

- призначення керівників для кожного етапу заходів, відповідальних за координацію дій та контроль за їх виконанням;
- визначення строків для кожного етапу реалізації заходів та відповідні етапи виконання завдань.

Висновки до розділу 4

1. Охорона праці в ГУ ДПС у Тернопільській області є важливим аспектом роботи, який сприяє створенню здорових і безпечних умов для працівників. Правильна організація управління охороною праці, регулярне фінансування заходів безпеки, а також чітке дотримання законодавчих вимог дозволяють зменшити ризики травматизму і професійних захворювань,

підвищити ефективність роботи працівників і забезпечити загальну безпеку в установі.

2. Забезпечення охорони праці та безпеки в умовах надзвичайних ситуацій у ГУ ДПС у Тернопільській області є важливим завданням для захисту життя та здоров'я працівників, а також безперебійної роботи установи. Ефективна система охорони праці передбачає своєчасне навчання, оцінку ризиків, розробку планів дій у разі надзвичайних ситуацій та використання сучасних цифрових технологій. У контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану, особливо актуальними є заходи з підвищення готовності податкових органів до реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення стабільного функціонування системи оподаткування.

3. Організація планування та фінансування робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в ГУ ДПС у Тернопільській області є важливим елементом системи цивільного захисту, що дозволяє забезпечити безперервність роботи, збереження ресурсів, безпеку персоналу та клієнтів в умовах кризових ситуацій.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження нами зроблено такі висновки:

1. Акцизний податок є формою непрямого оподаткування, який стягується з певних товарів і послуг, що мають високий рівень споживчої вартості або пов'язані з потенційною шкодою для здоров'я та довкілля, таких як алкоголь, тютюн, нафтопродукти, автомобілі тощо. Ним оподатковується споживання товарів і він передбачає включення у вартість товару, що безпосередньо сплачується кінцевим споживачем, хоча формально платником є виробник або імпортер. У роботі уточнено визначення сутності акцизного податку, поданого в Податковому кодексі України.

2. Акцизний податок виконує низку функцій, до основних з яких відносяться фінансова, регулююча, соціальна та контрольна. Вони сприяють наповненню державного та місцевих бюджетів, регулюванню споживчих переваг, покращенню здоров'я населення та забезпеченню контролю за обігом підакцизних товарів. Ці функції нами доповнено антиінфляційною, стимулюючою, превентивною та захисною, що дозволяють державі зменшувати інфляційні ризики, стимулювати зміну споживчих звичок і запобігати негативним явищам, одночасно захищаючи здоров'я громадян і навколишнє середовище.

3. Від початку свого розвитку акцизний податок був важливим інструментом фінансової політики, який дозволяв державам не лише забезпечувати бюджетні доходи, а й здійснювати контроль за виробництвом та споживанням товарів. Протягом етапів становлення сучасних національних економік, акцизне оподаткування зазнавало змін, адаптуючись до нових реалій та міжнародних стандартів. В Україні акцизне оподаткування було впроваджено після здобуття незалежності в 1991 р., що стало важливим кроком у побудові податкової системи сучасного зразка.

4. Законодавче регулювання акцизного оподаткування в Україні пройшло значний етап трансформації. Одним з ключових моментів цього процесу стало

ухвалення Податкового кодексу України у 2010 р., який забезпечив чітку концепцію акцизної політики. Кодекс визначив об'єктів і суб'єктів оподаткування, ставки податку, а також правила адміністрування, включаючи вимоги до маркування продукції та контролю за її обігом. З огляду на європейські практики, українське законодавство необхідно й надалі гармонізувати з міжнародними стандартами, зокрема щодо оподаткування товарів, які мають соціально небезпечний характер або негативно впливають на екологію.

5. Адміністрування акцизного податку охоплює цілий комплекс заходів і включає реєстрацію платників податків, перевірку правильності обчислення та своєчасності сплати податків, моніторинг виробничих і торгових процесів. Завдяки цим заходам податкові органи, зокрема ГУ ДПС у Тернопільській області, мають можливість забезпечувати стабільні податкові надходження, ефективно запобігати ухиленню від оподаткування та іншим правопорушенням. Однією з рис акцизного оподаткування є використання різноманітних ставок, що дозволяє гнучко регулювати податкове навантаження. У цьому контексті контроль за дотриманням законодавчих вимог та процедур є важливою складовою діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області, що забезпечує належне виконання податкового законодавства.

6. Аналіз діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області щодо контролю за нарахуванням і сплатою акцизного податку демонструє стабільні позитивні результати. Важливу роль у цьому процесі відіграють чотири основні підрозділи цього органу, які контролюють виробництво спирту, алкоголю, тютюнових виробів і пального, здійснюють адміністрування акцизного податку та ліцензування торгівлі підакцизними товарами. Протягом 2020–2024 рр. спостерігається сталий ріст надходжень акцизного податку, що підтверджує ефективність роботи ГУ ДПС у Тернопільській області, зокрема за умов воєнного стану.

7. Структура надходжень акцизного податку свідчить про домінування оподатковування тютюнових виробів, що обумовлено високим рівнем

споживання та високими ставками акцизу на ці товари. Крім того, зростають надходження від продажу пива та алкогольних напоїв. Збільшення числа контрольних заходів щодо порушень податкового законодавства дозволяє підвищити ефективність адміністрування акцизного податку. У загальному контексті, діяльність ГУ ДПС у Тернопільській області спрямована на покращення податкової дисципліни та виявлення порушень на всіх етапах виробництва й обігу підакцизних товарів, що забезпечує стабільність надходжень до бюджету.

8. Ліцензування торгівлі підакцизними товарами є ключовим механізмом державного регулювання, що сприяє підвищенню прозорості ринку та зменшенню обсягів нелегального обігу. Протягом 2020–2024 рр. у діяльності ГУ ДПС у Тернопільській області спостерігається тенденція до скорочення кількості виданих ліцензій на реалізацію алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що можна пояснити впливом економічних криз, пандемічними обмеженнями та умовами воєнного стану. При цьому відзначається зростання числа переоформлених ліцензій, що свідчить про здатність підприємств адаптуватися до змін у нормативно-правовому полі.

9. Підвищення ставок акцизного податку є важливою складовою стратегії України на шляху до європейської інтеграції. Такі зміни не лише сприятимуть зростанню податкових надходжень. Підвищення акцизів може стати ефективним засобом боротьби з тіньовим ринком і сприяти зменшенню шкоди для здоров'я громадян та навколишнього середовища. Але для успішного впровадження цих ініціатив необхідно зміцнити контрольні механізми та забезпечити підтримку підприємств у процесі адаптації до нових податкових умов.

10. Сьогодні акцизне оподаткування потребує автоматизації та цифровізації процесів адміністрування, що сприятиме значному підвищенню ефективності податкових розрахунків, забезпечуючи їх точність та своєчасність. Ці технологічні зміни також позитивно впливають на покращення податкової дисципліни, зменшення рівня корупційних ризиків і підвищення прозорості

діяльності податкових органів. Цифрові інструменти дадуть змогу знизити бюрократичні бар'єри, спростять бізнес-процеси та сприятимуть розвитку економіки. Вони створять хороші умови для збільшення інвестиційної привабливості країни, завдяки чому бізнес може функціонувати в більш передбачуваному та прозорому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна податкова служба Україна, як один із контролюючих органів перевірки суб'єктів господарювання. URL: https://biz.ligazakon.net/aktualno/7735_podatkova-sluzhba-ukrani-perevrki (дата звернення: 15.12.2024).
2. Деякі питання електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового: Постанова Каб. Міністрів України від 24.04.2019 №408: станом на 29 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2019-p#Text> (дата звернення: 14.12.2024).
3. Директива Європейського Парламенту і Ради 2003/87/ЄС від 13 жовтня 2003 року про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у межах Союзу та внесення змін до Директиви Ради 96/61/ЄС: Директива Європ. Парламенту і Ради від 13.10.2003 №2003/87/ЄС: станом на 8 квіт. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012-03#Text. (дата звернення: 14.12.2024).
4. Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходи та про скасування деяких директив: Директива від 19.11.2008 №2008/98/ЄС: станом на 5 лип. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_029-08. (дата звернення: 14.12.2024).
5. Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/61/ЄС від 8 червня 2011 року про керуючих альтернативними інвестиційними фондами та про внесення змін і доповнень до директив 2003/41/ЄС і 2009/65/ЄС та регламентів (ЄС) № 1060/2009 і (ЄС) №1095/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_00311#Text (дата звернення: 14.12.2024).
6. Директива Ради (ЄС) 2020/262 від 19 грудня 2019 року про загальний режим акцизного податку (нова редакція): Директива від 19.12.2019 №2020/262: станом на 26 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_028-20#Text. (дата звернення: 14.12.2024).

7. Директива Ради 2003/96/ЄС від 27 жовтня 2003 року про реструктуризацію рамок Співтовариства щодо оподаткування енергетичних продуктів та електроенергії: Директива від 27.10.2003: станом на 15 верес. 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_015-03#Text.

8. Директива Ради 92/83/ЄЕС «Про гармонізацію структур акцизних зборів на алкоголь та алкогольні напої» від 19 жовтня 1992 року: Директива Європ. екон. співтовариства від 19.10.1992 №92/83/ЄЕС: станом на 1 січ. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_430#Text (дата звернення: 14.12.2024).

9. Долик І. Письменний В. Розвиток фінансового ринку України: можливості, виклики, загрози для економіки. Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах»: зб. тез доповідей, 03 листопада 2023 р. / за заг. ред. О.В. Панухник. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2023.. С. 107-109.

10. Долик І., Письменний В. Організація роботи Головного Управління ДПС у Тернопільській області з адміністрування акцизного податку. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах»: зб. тез доповідей, 16 травня 2024 р. / за заг. ред. О.В. Панухник. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., С. 12–14.

11. Долик І., Письменний В. Проблеми механізму нарахування і сплати акцизного податку та шляхи їх вирішення. Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах»: зб. тез доповідей, 25 листопада 2024 р. / за заг. ред. О.В. Панухник. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2024. С. 84–85.

12. Електронний кабінет платника. URL: <https://cabinet.tax.gov.ua/form>. (дата звернення: 15.12.2024).

13. Історія податків та оподаткування в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ф.О. Ярошенко, В.В. Павленко, В.П. Павленко; за заг. ред. А.М. Подоляки. ДП «Вид. дім «Персонал». 2012. 416 с.
14. Карпенко С.П. Економіка та держава. Центр навчальної літератури, 2014. С. 135–148.
15. Карпенко С. П. Еволюція акцизного оподаткування в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. №2. С. 112–116.
16. Кірева О. В. Історичні засади акцизного оподаткування / О. В. Кірева // Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 80-ї звітної конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (присвячується 159-й річниці університету). Секція економічних і правових наук (Одеса, 23–25 квіт. 2024 р.) / відп. ред. О. В. Побережець ; ред. кол.: О. І. Донченко, Є. І. Масленніков, А. Л. Святошнюк та ін. – Одеса: Олді+, 2024. – С. 405–408. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/969d8176-fbca-40bd-b2ee-41ddcc47bf9b/content> (дата звернення: 14.12.2024).
17. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 №5403-VI: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 15.12.2024).
18. Коротун В.І. Еволюція акцизного оподаткування в Україні. Фінанси України. 2014. № 6. С. 48–56.
19. Кучерявенко М.П. Основи податкового права: навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. С. 157–165.
20. Лютий І.О., Петренко М.О. Податки на споживання в економіці України. Економічний аналіз. 2017. Т. 27, №2. С. 93–101.
21. Маліс Н.І. Особливості формування та стягнення акцизного податку в Україні. Фінанси України. 2012. №5. С. 85–89.
22. Міжнародний день відмови від куріння: найкраще рішення для вашого здоров'я – припинити курити прямо сьогодні! URL: <https://phc.org.ua/news/mizhnarodniy-den-vidmovi-vid-kurinnya->

naykrasche-rishennya-dlya-vashogo-zdorovya-pripiniti (дата звернення: 12.12.2024).

23. Моя Податкова. URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=my.tax.gov.ua&hl=en-US> (дата звернення: 19.12.2024).

24. Нагорняк Г., Вовк Ю. Проблеми податкового регулювання в Україні та шляхи їх вирішення. Галицький економічний вісник. 2010. №2. С. 140–152.

25. Напрямки діяльності Всеукраїнської професійної спілки працівників органів державної податкової служби. URL: <https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/vseukrainska-profesiyna-spilka-pratsivnikiv-organiv-derjavnoi-podatkov/napryamki-diyalnosti/> (дата звернення: 15.12.2024).

26. Письменний В.В. Податкова система України: сучасний стан і шляхи реформування. Світ фінансів. 2009. №2. С. 54–59.

27. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 16 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

28. Порядок проведення інструктажів з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих у Державній податковій службі України: Наказ Держ. податк. служби України від 06.01.2021 №71.

29. Про акцизний збір: Декрет Каб. Міністрів України від 26.12.1992 №18-92: станом на 1 січ. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-92#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

30. Про акцизний збір: Закон України від 18.12.1991 №1996-XII: станом на 1 січ. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1996-12#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

31. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 19.12.1995 №481/95-ВР: станом на 5 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-вр#Text> (дата звернення:

14.12.2024).

32. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 18.06.2024 №3817-IX: станом на 1 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-IX#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

33. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 №889-VIII: станом на 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

34. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 №675-VIII: станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

35. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 №265/95-ВР: станом на 1 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-vr#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

36. Про затвердження Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв, тютюнових виробів і рідин, що використовуються в електронних сигаретах: Постанова Каб. Міністрів України від 27.12.2010 №1251: станом на 6 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010-п#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

37. Про Митний тариф України: Закон України від 19.10.2022 №2697-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222697?an=1> (дата звернення: 13.12.2024).

38. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 №2694-XII: станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

39. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 №1550-III: станом на 18 трав. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

40. Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію): Закон України від 11.07.1996 №313/96-ВР: станом на 1 січ. 2011 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313/96-вр#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

41. Про ставки акцизного збору на деякі транспортні засоби та кузови до них: Закон України від 24.05.1996 №216/96-ВР: станом на 1 січ. 2011 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/216/96-вр#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

42. Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої: Закон України від 07.05.1996 №178/96-ВР: станом на 1 січ. 2011 р.
URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/171020_522648 (дата звернення: 14.12.2024).

43. Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби: Закон України від 06.02.1996 №30/96-ВР: станом на 1 січ. 2011 р.
URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/172613_523153. (дата звернення: 14.12.2024).

44. Проведення камеральної перевірки: основні моменти. Центр Дослідження Законодавства України. URL: <https://ualaw.org/provedennya-kameralnoyi-perevirky-osnovni-momenty/> (дата звернення: 15.12.2024).

45. Публічний звіт ДПС за 2020 рік. tax.gov.ua.
URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiyni-materiali/454960.html#:~:text=Єдиний%20внесок%20на%20загальнообов'язкове%20державне%20соціальне> (дата звернення: 06.09.2024).

46. Публічний звіт ДПС за 2021 рік. URL: <https://tr.tax.gov.ua/diialnist/plani-ta-zviti-roboti/571325.html> (дата звернення: 04.09.2024).

47. Публічний звіт ДПС за 2022 рік. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/657704.html> (дата звернення: 04.09.2024).

48. Публічний звіт ДПС за 2023 рік. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/791153.html#:~:text=Публічний%20звіт%20ДПС%202023%20.%20...%20Власні%20Державної%20податкової> (дата звернення: 06.09.2024).

49. Пульс – платформа для збору зворотного зв'язку від бізнесу про взаємодію з державою для підвищення якості державних послуг. URL: <https://pulse.gov.ua/faq> (дата звернення: 19.12.2024).

50. Сторожук О.В., Гезей А.М. Акцизний податок як інструмент наповнення бюджету та регулювання споживання. Економічний простір. 2014. №92. С. 107–112.

51. Стручок В.С. Безпека в надзвичайних ситуаціях. Методичний посібник для здобувачів освітнього ступеня «магістр» всіх спеціальностей денної та заочної (дистанційної) форм навчання. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. 156 с.

52. Територіальні органи ДПС у Тернопільській області. tr.tax.gov.ua. URL: <https://tr.tax.gov.ua> (дата звернення: 14.12.2024).

53. Фрадинський О.А. Теоретичні основи акцизного оподаткування та його вплив на споживчий ринок. Вісник економічної науки України. 2013. №1. С. 58–63.

54. Хлебнікова І.І. Фіскальні та регулятивні ефекти акцизного податку. Актуальні проблеми економіки. 2018, № 4. С. 112–120.

55. InfoTAX. URL: <https://t.me/infoTAXbot> (дата звернення: 14.12.2024).

56. Levell P., O'Connell M., Smith K. Excise Taxes. The IFS Green Budget. London: Institute for Fiscal. Studies, 2016. P. 201–231.

ДОДАТКИ

Додаток А

Динаміка стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області доходів до місцевих бюджетів за 2020–2023 рр.

Доходи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Загальний фонд	4705	5718,4	7424,4	8277,6
Податок з доходів фізичних осіб	3248,7	5334,4	7007,5	6113,5
Податок на прибуток підприємств	49,7	51,3	56,3	89,6
Акцизний податок з реалізації роздрібної торгівлі підакцизних товарів	106,6	128,3	107,5	95,2
Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, в т.ч.:	133,2	171,6	171,9	298,1
з юридичних осіб	98,5	102,8	115,8	195,6
з фізичних осіб	34,7	68,8	56,1	102,5
Земельний податок та оренда землі, в т.ч.:	370,4	414,9	446,5	568,5
з юридичних осіб	285,2	329,8	338,5	383,4
з фізичних осіб	85,2	90,1	108	155,1
Транспортний податок, в т.ч.:	2,6	1,9	1,1	2
з юридичних осіб	1,5	1,3	0,8	1,2
з фізичних осіб	1,1	0,6	0,3	0,8
Єдиний податок в т.ч.:	704,3	842,5	908,9	1000,8
з юридичних осіб	114,1	267,3	287,6	289,4
з фізичних осіб	425,8	575,2	621,3	540,8
з юридичних осіб (четверта група)	164,5	160,5	156	170,6
Частина чистого прибутку(доходу) господарської організації	1,9	2,3	1,7	1,5
плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів	0,9	1,1	0,5	0,3
Плата за ліцензії на право оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, та зерновим дистилятом, дистилятом виноградарним спиртовим, біоетанолом	1,5	1,1	1,5	1,3
плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	6,2	7,5	7,2	10
Плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	9,1	7,2	8,5	7,6
Плата за ліцензії на виробництво пального	0	0	0	0
Плата за ліцензії на право оптової торгівлі паливом	0,7	0,8	1,5	2,1
Плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі паливом	1,4	1,9	1,6	1,2
Плата за ліцензії на право зберігання пального	0,6	0,4	0,8	1
Екологічний податок	20,1	23,6	24,8	28,3
Разом спеціальний фонд	2021	23,6	24,8	28,3

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області

Додаток Б

Динаміка стягнення ГУ ДПС у Тернопільській області доходів до державного бюджету за 2020–2023 рр.

Доходи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Загальний фонд	3904	4525	4255,4	5826,4
Податок та збір з доходів фізичних осіб	2104,8	2290,7	1664,1	1937,4
Податок з доходів фізичних осіб	1908,4	1879,8	958,9	1458,7
Військовий збір	210,9	339,7	470,5	535
Податок на прибуток підприємств	745,8	850,3	910,7	937,2
ПДВ з вироблених в Україні товарів та с/г продукції	1977,6	2290,7	1664,1	1875,8
Акцизний збір з вироблених в Україні товарів, в т.ч.:	15,8	29	57,8	164
Акцизний податок на спирт	1	2,1	2,6	2,4
Акцизний податок на лікєро-горілчану продукцію	10,2	20,5	39,2	141,1
Акцизний податок на виноробну продукцію, для виробництва якої не використовують спирт етиловий	0,3	0	0,07	0,03
Акцизний податок на пиво	4,2	6,4	15,5	20,5
Акцизний податок на електроенергію	0,01	0,01	0,05	0,03
Екологічний податок	19,8	21,5	23,13	23,38
Частина чистого прибутку(доходу) господарської організацій	5	4,4	16,6	10,3

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області

Додаток В

Виконання завдань щодо надходження до державного та місцевого бюджетів по платежах, які закріплені за управлінням контролю за обігом та оподаткуванням підакцизних товарів ГУ ДПС у Тернопільській області за 2019–2024 рр., млн грн

Період	Акцизний податок(державний бюджет)			Акцизний податок з роздрібної торгівлі(місцевий бюджет)			Плата за ліцензії (місцевий бюджет)		
	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.	план	факт	% викон.
2019	12,5	13,2	105,6	90,0	94,5	105,0	15,0	16,5	110,0
2020	14,7	15,8	107,4	100,3	106,6	106,3	17,6	20,4	115,7
2021	26,5	29,1	109,7	105,4	128,3	121,8	18,0	19,8	110,0
2022	46,0	57,8	125,7	89,5	107,5	120,0	18,1	20,1	111,1
2023	117,6	164,0	139,5	88,8	95,3	107,2	18,9	23,5	124,3
10 місяців 2024	92,5	131,9	142,6	90,4	93,8	103,8	16,5	18,5	112,1

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області

Додаток Г

Виконання завдань щодо контролю за справлянням акцизного податку та обігом підакцизних товарів

ГУ ДПС у Тернопільській області за 10 місяців 2024 рр.

місяць	к-сть перевірок	пальне	виробники спирту, а/н та т/в	к-сть порушень	Всього застосованих штрафних санкцій, тис грн	Сума нарахованих штрафних санкцій управлінням контролю за обігом та оподаткуванням підакцизних товарів, тис грн	Сума застосованих фінансових санкцій по матеріалах поліції, тис грн	ЗУ № 265/95-ВР	Порушення ІКУ, тис грн	ЗУ № 481/95-ВР, тис грн	Безліцензійка а/н та т/в	Торгівля пальним через РРО, не зазначений у ліцензії	Не ведення обліку товарних запасів та ненадання документів	Зберігання тютюнових виобів з ознаками підробки марок а/п	Реалізація без марок а/н та т/в	Зберігання а/н з ознаками підробки марок а/п	Продаж т/в, що імітують дитячий асортимент	Загальна сума сплачених фінансових санкцій, тис грн
1	56	2	17	58	525,0	497,8	27,2	33,4	55,1	436,6	72,4	0,0	0,0	51	51	0	27	525
2	68	1	14	63	963,1	949,5	13,6	54,6	158,2	743,5	119	157,3	0,0	139	85	17	20,4	877,5
3	95	3	19	77	1506,9	1479,7	27,2	21,8	156,1	1301,8	153	304,7	25,8	0	160,4	0	47,6	1120,2
4	68	5	19	58	815,2	794,8	20,4	33,5	138,1	488,3	153	0,0	26,2	34	85	0	102	761,4
5	51	4	19	40	544,4	524,0	20,4	17,3	154,1	352,6	170	0,0	21,4	0	51	0	47,6	416,4
6	65	6	17	55	579,4	579,4	0,0	10,4	121,2	447,8	102	0,0	17,4	0	136	17	47,6	460,4
7	60	4	18	47	453,5	412,7	40,8	22,1	35,1	314,8	68	0,0	17,0	0	51	0	61,2	422,9
8	43	5	18	24	325,1	325,1	0,0	45,9	50,2	458	63,9	0,0	33,4	0	21,3	0	0	294,1
9	55	10	19	50	1407,2	1407,2	0,0	99,1	47,3	1260,8	0	0,0	109,3	0	63,9	0	0	480,1
10	61	11	19	53	1543,1	1543,1	0,0	65,5	1030,3	447,3	106,5	0,0	78,6	0	42,6	0	0	101
Всього	622	51	179	525	8662,9	8513,3	149,6	403,6	1945,3	6251,4	1007,8	462	329,1	224	747,2	34	353,4	5459

Примітка: побудовано на основі даних ГУ ДПС у Тернопільській області